Кошт паштовай перасылкі аплачана агулам.

Цана асобнага нумару 100.000 м.

ЗМАГАНЬНЕ

Адрэс рэдакцыі і адміністрацыі: Вільня, Віленская вул. 12, п. 6. (Wileńska 12 m. 6).
Рэдакцыя адчынена ад 12 да 2 г. штодня апрача сьвяточных дзён. Адміністрацыя ад 9 да 3 г.

Выходзіць тры разы у тыдзень.
Падпіска на адзін месяц з дастаўкай да хаты 1.000000 м.
Для заграніцы удвая даражэй.

Няпрынятыя у друк рукапісы назад не вяртаюцца.
Аплата надрукованага залежыць ад Рэдакцыі.
Цана абвестак: перад тэкстам 150.000 мк., сярод тэксту 120.000 м. і на 4 стр. 100.000 м., за радок пэтыту у 1 шп.

№ 1 (22). Вільня, Аўторак, 1-га студзеня 1924 г. Год II.

Віншуем з Новым Годам!

У гэтым нумары 8 страніц.

У новым годзе.

1924 год пачынаецца для Польскае рэспублікі пад знакам вялікіх фінансавых рэформ. А першая з іх—абрахунак усіх падаткаў паводле залатое валюты.

Вынікі гэтае рэформы, проці каторае выcказываліся ўсе паважнейшыя эканамісты ў Польшчы, пагражаюць дужа паважнымі *забурэньнямі ў гаспадарчым жыцьці рэспублікі*. Кожнаму ясна, што такзваная „валёрызацыя“ падаткаў у тэорыі можа і правільная, зусім іначай будзе выглядаць на практыцы, пакуль усе мы будзем зарабляць папяровыя маркі, з кожным днём таньнейшыя, а плаціць будзем па разрахунку на золата, з кожным днём даражэйшае. Адносіцца гэта перш за ўсё да работнікаў, да інтэлігентных працаўнікоў, а далей і да сялян, якія свой хлеб прадаюць ўсё за тыя-ж маркі. Урэшце, адаб'ецца і на гандлю і прамысловасьці, якія, пры поўнай адсутнасьці замежных рынкаў збыту і галіце свайго народу, дагэтуль маглі разьвівацца толькі на кошт скарбу: П. К. О. давала ім пазыкі пад вэксалі ў марках, і, калі прыходзіў тэрмін сплаты ў марках-жа, дык курс маркі настолькі падаў, што даўжнікі на гэтай розьніцы страшэнна зараблялі. Траціў, ведама скарб, ці, справядлівей, народ, які звычайна напаўняе скарбовыя касы падаткамі. Цяпер, пры валёрызацыі падаткаў і ўрадовых крэдытаў, гэтага ня будзе,—і вось мы бачым ужо пачатак дужа грознага для Польшчы застою ў прамысловасьці: у Лодзі, найвялікшым прамысловым цэнтры Польшчы, ужо цэлы рад фабрык спыніў работу, а іншыя працуюць па два, тры, найбольш чатыры дні ў тыдзень.

Страшэнны ўзрост падаткаў, лічучы на маркі, а поруч з тым безрабоцьце і спадзяваная хваля работніцкіх забастовак там, дзе фабрыканты будуць старацца захаваць свае старыя даходы коштам працоўных масаў, урэзываючы ім заробкі і прымушаючы працаваць больш за восем гадзін у дзень, — вось тое, чаго трэба спадзявацца ў першыя месяцы 1924 году. Усё гэта творыць страшэнна цяжкое палажэньне як для кожнага ўраду, так і асабліва для ўраду п. Грабскага, які наагул ідзе тэй-жа дарогай, якой ішоў папярэдні, стараючыся абаперціся на абшарніцка-капіталістычных колах грамадзянства і ўваходзячы ў *востры конфлікт*, у непрымірымыя супярэчнасьці—з аднаго боку — *з працоўнымі масамі Польшчы*, з другога—*з нацыянальнымі меншасьцямі*, якім п. Грабскі нават і не абяцуе ніякага паляпшэньня ў іх бязпраўным палажэньні.

Нельга варажыць даўгавечнасьці такому ўраду, каторы не апіраецца на даверы працоўных масаў, ды вядзе барацьбу з трацінай няпольскага насяленьня Польшчы! Аб гэтым адкрыта заяўляюць нават эндэцкія газэты. Пры сучасным укладзе сіл у Сойме *няма надзеі і на утварэньне* такога *левага парляманцкага ўраду*, які мог-бы цьвёрда стаяць на нагах. І вось адзін з найвыдатнейшых эндэцкіх публіцыстаў, Аляксандар Сьвентаховскі, адкрыта гаворыць у „Gaz. Warsz.“ аб *дзяржаўным пераварoце*:

„Надзея на арганізацыю і ўмацаваньне гаспадарства эвалюцыйнай дарогай усё больш заміpae ў паглядах паважных обсэрватараў нашага палітычнага жыцьця, а замест яе родзіцца сумная вера, што з безканечнага хаосу мог-б вывясьці нас толькі дзяржаўны пераварот. Скуль ён мае прыйсьці, — гэтага ніхто сабе ясна не прадстаўляе, хоць розныя розна думаюць. Адно толькі супольнае перакана201ньне злучае самыя разнародныя пагляды, што ані з гэтым, ані з падобным яму соймам да сталага дзяржаўнага ладу ня дойдзем“.

Так піша Сьвентаховскі. І мы прыймаем яго словы за запаведзь таго, чаго ждуць усё: нейкае *радыкальнае перамены* курсу ўсяго грамадзкага і дзяржаўнага жыцьця Польскае рэспублікі.

Якая-ж будзе—якая павінна быць роля беларусаў у прыпадку такое перамены? Вось, ад адказу на гэтае пытаньне і будзе залежаць уся лінія паступаньня беларускага грамадзянства і беларускіх палітычных груп і дзеячоў.

Наша праграма ў межах Польшчы складаецца з двух асноўных часьцін: *сацыяльнае* і *нацыянальнае*. Паскольку першая злучае нас з польскімі *левымі, сацыяльна радыкальнымі групамі*, якія бароняць *інтарэсы працоўных масаў* наагул, пастольку мы не павінны ашуківаць сябе надзеямі, што нехта з добрае волі дасьць нам нейкія ўступкі ў межах нашых дамаганьняў нацыянальнага характару. Гэтая сьвядомасьць і павінна кіраваць нашымі крокамі ў барацьбе за наш нацыянальны быт—у кірунку да *самаўзмацаваньня*, да *разьвіцьця нашае ўнутранае моцы*, да *будаваньня нацыянальнае культуры і падставаў эканамічнае самастойнасьці*, разумеючы, што пры ўсякіх палітычных пераменах у Польшчы мы павінны будзем сваю нацыянальную волю *здабываць*—са згодай ці бяз згоды гаспадароў палажэньня. Такім парадкам, як і даўней, мы на нашым штандары—побач з сацыяльнымі ідэаламі працоўных масаў аб'яднанага сялянства і работнікаў — напішам наш нацыянальны кліч, і *зьдзейсьненьне іх абодвух* будзе тэй пуцяводнай зоркай, якая ў кожным палажэньні пакажа нам належную дарогу.

Агульны ход жыцьця, агульны кірунак сусьветных нападкаў кажа нам, што, крэпка трымаючыся гэтых лёзунгаў, мы будзем ісьці ня проці жыцьця, а *разам з жыцьцём*. І гэта—*залог нашае канцавое перамогі*.

З такой думкай, з такім пераканаьнем мы распачынаем 1924 год, які мо' хутчэй, чым каму здаецца, прымусіць нас выбраць тую ці іншую дарогу *актыўнае палітычнае дзейнасьці*.

1923 год у беларускім жыцьці.

Год 1923 ў беларускім жыцьці, як год няўстаннае напружанае *барацьбы за нашае нацыянальнае існаваньне*, падобны да раду папярэдніх. Але разам з тым гэта ў шмат якіх галінах і *год новых дасяганьняў*.

Чатырма болей ці меней магутнымі рэчышчамі разьлілося беларускае нацыянальнае жыцьцё і нацыянальнае змаганьне. Два галоўныя—гэта Заходняя і Усходняя Беларусь, дзьве паловы нашае Бацькаўшчыны, разрэзанае жыўцом ліхое памяці рыжскім мірам... Далей—тая часьціна Віцебшчыны, што знаходзіцца ў межах Рэспублікі Латвіі, і ўрэшце—нашая эміграцыя ў Амэрыцы якая толькі сёлета запраўды адгукнулася на кліч Бацькаўшчыны, пачала арганізовывацца і, чым магла, прыкладаць сваю руку да нашае творчае працы тут, дома.

Калі паўзіраемся мы на тое, што рабілася за гэты год ува ўсіх чатырох часьцінах нашага народу, дык усюды ўбачым у істоце сваей блізу той самы абраз: *змаганьне з варожымі нам сіламі і тварэньне новых культурных цэннасьцяў*. Розныя толькі абставіны і формы змаганьня.

Заходняя Беларусь.

Ад самага пачатку мінулага году ў Заходняй Беларусі ўсё больш і больш узмацоўваўся і крапчэў паход проці ўсяго нацыянальна-беларускага, паход, які вёўся і вядзецца, як адзін з асноўных пунктаў палітычнае праграмы ўсіх зьмяняўшыхся польскіх урадаў.

Пачатак году адзначыла „расплата“ адміністрацыі з усімі, хто ў канцы 1922 году прыймаў чыннае ўчасьце ў выбарах у польскі Сойм і Сэнат і агітаваў за беларускі сьпісак кандыдатаў. Пачаліся бязпраўныя арышты, обыскі, а часта-густа біцьцё і іншыя зьдзекі над людзьмі, якім польскія законы фармальна забясьпечывалі „свабоду выбараў“. За скарыстаньне з гэтае „свабоды“ шмат хто апынуўся ў вастрозе, шмат каму прыйшлося пакінуць Бацькаўшчыну, каб гэтак запраўды забясьпечыць сваю асобу ад перасьледаваньня...

Але гэтага было мала: „расплата“ біцьцём і зьдзекамі над безбароннымі сялянамі не здаволіла тых, каму не ўдалося перашкодзіць беларусам здабыць хоць болей-меней адпаведнае ім месца ў польскіх законадаўчых установах. І вось мы бачым цэлы рад палітычных працэсаў, у аснове якіх заўсёды ляжыць *правакацыя* агентаў дэфэнзывы, карыстаючых з нездавольства беларускага грамадзянства сваім бязпраўным палажэньнем пад уладай Польшчы, каб сфабрыкаваць „здраду дзяржавы“ і справацыраваных беларускіх патрыётаў пацягнуць пасьля пад суд. Асаблівую ўвагу зварачае на сябе палітычны працэс 45 беларусаў, які адбыўся ў Беластоку і скончыўся прысудам у вастрог, паміж іншым, пасла Сяргея Барана, які і пасягоньняшні дзень знаходзіцца ў вастрозе, хаця Сойм яго ня выдаў.

Перасьледаваньні, ведама, не абмінулі і беларускіх культурна-асьветных установаў і беларускае прэсы. Вясковыя беларускія школы ў Наваградчыне пазачыняны ўсе; у Горадзеншчыне (Беластоцкае ваяводзтва) асталася толькі адна легальная беларуская школа у Горадні (ў 1918 годзе іх тут было 153 і вучыцельская сэмінарыя ў Сьвіслачы!); у Віленшчыне з агульнае лічбы 200 беларускіх пачатковых школ і вучыцельскае сэмінары ў Барунах, працаваўшых у 1921 годзе, к канцу 1923 гаду асталася каля 30...

За пачаткавымі школамі прыйшоў чарод на беларускія гімназіі, якіх істнавала пяць: у Вільні, Радашкавічах, Гарадку, Нясьвіжы, Навагрудку. Віленскую гімназію, якая зьяўляецца ўзорам для ўсіх другіх і з боку вучэбнага пастаўлена лепш, чым шмат якія польскія гімназіі, пазбавілі і тае дробнае ўрадовае падмогі, якая раней давалася (на пэнсіі тром вучыцялём з агульнае лічбы 22). Гімназію ў Гарадку зачынілі. Гімназіі ў Нясьвіжы задзяржалі выдачу канцэсіі блізу да Каляд. Ды

ўсіх беларускіх матурыстаў пазбавілі права паступаць у польскія ўнівэрсытэты, прымушаючы іх гэтак дзеля вышэйшае адукацыі ехаць заграніцу: у Чэхію, Нямеччыну, Радавую Беларусь і г. д.

Паход проці беларусаў быў скіраваны ўрэшце і проці беларускіх эканамічных установаў. Усім ведама, як цяжка беларусам распачаць якую эканамічную работу: ці то каапэратыў закласьці, ці якое прамысловае прадпрыемства, ці нешта іншае, бо заўсёды выяўляецца нястача капіталу. Вось, беларусы і пастанавілі згуртаваць свае грашовыя засобы і закласьці беларускі банк, які фінансаваўбы такія беларускія ўстановы, якія патрабуюць крэдыту. Але ўрад ген. Сікорскага, хаця перш абяцаўся зацьвярдзіць гэты банк, да адкрыцьця яго не дапусьціў, ня даўшы гэтак беларусам фінансова стануць на ногі...

Урэшце паход проці беларушчыны абняў і праваслаўную царкву, і каталіцкі касьцёл. Царкву, якая павінна абслужываць народ у роднай мове, пастаноўлена спольшчыць, увёўшы ў службу божу польскую мову. У адзінай на ўсю Заходнюю Беларусь віленскай праваслаўнай духоўнай сэмінарыі з восені 1924 году ўлада маніцца ўвясьці навуку ў польскай мове, каб праваслаўныя сьвяшчэнікі ўзгадовываліся на „добрых палякоў". І тая маскоўская чорная сотня, якая ў нас запаланіла царкву, з ненавісьці да беларусаў згодзілася на ўсе ўрадовыя загады... Адначасна з гэтым адміністрацыя прасьледуе каталіцкіх ксяндзоў-беларусаў, якія адважаюцца казаць казаньні пабеларуску, і паліцыянты забараняюць ім ужываць у касьцеле мову нашага народу, прымушаючы гаварыць да беларусаў з амбоны выключна ў „казённай" мове—па польску...

Ці трэба дадаваць, што блізу ўсё польскае грамадзянства, апрача невялікіх груп і адзінак, пахваляе і падтрымлівае ўрадовую палітыку ўціськаньня ўсяго беларускага? Ды паглядзіце, як згодна Сойм зацьвярджаў законы аб адбіраньні ў беларускага народу зямлі для вайсковых асаднікаў, як шчодра сыпаў гэным асаднікам мільярды на падтрыманьне,—і нам стане ясна, што ў Заходняй Беларусі паход проці адвечных насельнікаў і гаспадароў гэтае зямлі вядзецца злучанымі сіламі ўлады і польскага грамадзянства.

Пры такіх абставінах зусім зразумела, што ўся энэргія трохмільённага беларускага насяленьня ў Заходняй Беларусі павінна была кіравацца на нацыянальную самаабарону, на *ператрываньне* часоў ліхалецьця, на захаваньне, як кажуць палякі, свайго „stanu posiadania". На шырокую грамадзкую работу ня было месца, ня было фізычнае магчымасьці. І зусім натуральна, што думка тутэйшых беларускіх дзеячоў мімаволі йшла ў кірунку шуканьня вечных, непарушных філязофскіх падставаў усяго беларускага жыцьця і беларускае ідэі. А найлепшым выражэньнем настрою грамадзянства зьяўляецца зборнік „Заходняя Беларусь", кніга, якая ня ўступае найпаважнейшым расейскім „таўстым журналам" даваенных часоў,

Выганяныя з урадовае і грамадзкае службы, адсуненыя ад дзяржаўнага будаўніцтва у сваім краі, перасьледаваныя за самую сваю прыналежнасьць да беларускага народу, *лепшыя* ідэйныя беларускія элемэнты ў гэтым сваім штодзенным змаганьні за свае права на жыцьцё гартуюць свае сілы і прывучаюцца верыць толькі ў сваю ўласную моц, прывучаюцца будаваць сваё шчасьце і сваю долю толькі ўласнымі рукамі. А *горшыя* элемэнты, душы слабыя і палахлівыя, прадаюць сваё сумленьне тым, хто мае ў гэты мамэнт уладу над імі, прадаюць і Бацькаушчыну, і свой народ, і сваю ідэю за кусок буднага хлеба і „панскую ласку", выракаючыся нават сваей прыналежнасьці да беларускае нацыянальнасьці...

Дый гэткае ўбываньне з нашых радоў гэных горшых элемэнтаў нам ня страшна: слабеючы з боку лічэбнасьці, мы ўзмацовываемся з боку якасьці, бо тыя, што астаюцца вернымі беларускім ідэалам,—гэта ўжо адборныя сілы, гэта дазнаныя байцы за волю і шчасьце свайго народу, гэта той фундамант, на якім можа абапёрціся ўся справа *будаваньня Бацькаўшчыны*: у рашучы мамэнт сярод іх ня будзе здрайцаў і адступнікаў!

Усходняя Беларусь.

Беларускае жыцьцё ў Усходняй Беларусі рэзка розьніцца ад жыцьця Заходняе. Тут беларуская справа сталася справай дзяржаўнай, і ўсе тыя беларускія сілы, што на Захадзе ня маюць ніякага прылажэньня, на Усходзе заняты тварэньнем ня толькі культурных цэннасьцяў, але і сваей дзяржаўнасьці — сваей рэспублікі.

Але і на Усходзе гэты год быў сьведкай вострае барацьбы беларусаў з тэй астачай маскоўскага нацыяналізму і цантралізму, які надоўга перажыў спарадзіўшы яго царызм. Крок за крокам беларусы здабывалі зьбеларушчаньне народных пачаткавых школаў, якіх цяпер ёсьць каля 1200, заваёвывалі права для беларускае мовы ў урадах і ўва ўсім дзелаводзтве. Ішло далейшае зьбеларушчаньне менскага Беларускага Дзяржаўнага Унівэрсытэту, дзе, апрача прадметаў беларусазнаўства, ўдалося ўвясьці выкладаньне шмат якіх агульных прадметаў пабеларуску (на юрыдычным і пэдагагічным факультэтах). Уведзена новая сыстэма арганізацыі чырвонае арміі Радавае Беларусі па міліцыйнаму тэрыторыяльнаму прынцыпу, і гэтым самым дасягнута зьбеларушчаньне арміі: у Радавай Беларусі яна ня можа быць небеларускай, бо складаецца выключна з мясцовых людзей. І каманда ўводзіцца ў новых фармаваньнях беларуская. Урэшце, урад Радавае Беларусі, жадаючы згуртаваць дзеля творчае працы ўсе жывыя беларускія сілы, абвесьціў амністыю для ўсіх беларусаў, што дагэтуль выступалі проці радавае ўлады, маючы другія ідэалы.

На вялікі жаль, усе нацыянальныя заваяваньні беларусаў абмяжовываліся Радавай Беларусяй, у склад якое ўваходзяць толькі шэсьць паветаў Меншчыны, пад той час, як за межамі яе астаюцца Вітабшчына, Магілеўшчына (Гомельшчына), Смаленшчына ды частка Чарнігаўшчыны. Тамака йшчэ мае моц маскоўскае засільле, і там далей ідзе барацьба за зьбеларушчаньне адміністрацыі, школы і г. д. Зьвіўшыя там цёплыя гнёзды маскоўскія нацыяналісты, ўбіўшыяся ў пралетарскія арганізацыі, усімі сіламі працівяцца аб'яднаньню ўсіх гэтых зямель з Меншчынай у адну Сацыялістычную Радавую Беларускую Рэспубліку. Але беларускае культурнае жыцьцё пачынае разьвівацца і тут. Ужо летась удалося зьбеларушчыць шмат дзе народныя школы ў Гомельшчыне і Вітабшчыне. Ужо з мясцоў пачынаюць падыймацца галасы за аб'яднаньне з Менскім, і нават далёкая Смаленшчына выяўляе жаданьне ўвайсьці ў склад Беларускае Рэспублікі. Адначасна з гэтым цэнтр камуністычнае партыі і маскоўскі ўрад рашуча пайшлі па дарозе зьдзейсьненьня ідэі нацыянальных рэспублік, аб'яднаных у С. С. Р. Р. І трэба спадзявацца, што гэтая важная справа будзе праведзена ў жыцьцё ўжо ў наступаючым годзе.

Ведама, зьдзейсьніцца гэта не без барацьбы з укрыўшыміся пад камуністычнай партыйнасьцю маскоўскімі цантралістамі старое закваскі. Але беларусы, маючы на Усходзе сваю дзяржаўную арганізацыю, ведама, здолеюць раней ці пазьней перамагчы ворагаў еднасьці ўсяго Беларускага народу.

У Латвіі.

Беларусаў у Латвіі ўсяго каля 150.000 душ—акурат гэтулькі, сколькі пад Польшчай жыве ў адным павеце на „Усходніх Крэсах". А прыраўнуем лічбу беларускіх школ у Латвіі да лічбы іх у Заходняй Беларусі, — і... Польшчы прыдзецца пачырванець ад сораму. У Латвіі беларускіх пачаткавых школ звыш 50,—значыць, *удвая больш*, чым у межах Польшчы на 3 міліёны беларусаў... У Латвіі *дзьве беларускія ўрадовыя гімназіі*, цалком утрымліваныя на кошт латвійскага скарбу. У Польшчы няма *ніводнае ўрадовае беларускае гімназіі*, а аб палажэньні прыватных мы ўжо вышэй сказалі...

Можна сьмела сказаць, што з боку латвійскага дэмакратычнага ўраду беларусы ў Латвіі не сустракалі ніякіх перашкодаў, а, наадварот, мелі поўнае падтрыманьне ў творчай культурнай працы.

Але на мясцох беларусам шмат дзе і тут прыходзілася вясьці вострую барацьбу з варожымі ім элемэнтамі. Падобна, як у Заходняй Беларусі, тут даволі многа польскіх паноў і багацейшага мяшчанства, ды яны, каб узмацаваць свае сілы, стараюцца на ўсялякія спосабы апалячываць беларускае каталіцкае сялянства, лічучы, што хто каталік—той і паляк. З другога боку, ў Латвію панаехала многа расейцаў, прадстаўнікоў расейскіх правых групаў і партыяў, што не маглі паладзіць з сваім уласным паўстаўшым народам і паўцякалі з Бацькаўшчыны. Да таго-ж ёсьць многа старога маскоўскага вучыцельства з царскіх часоў, узгадованага ў духу ненавісьці да ўсяго беларускага. І вось як палякі, так і маскалі вядуць непрымірымую барацьбу з беларускім нацыянальным рухам, з беларускай мовай, беларускай школай. Да таго-ж сілы беларусаў аслабляюць унутраныя сваркі паміж імі, вынікаючыя з хворае амбіцыі паадзінокіх дзеячоў, якія часта-густа даюць магчымасьць варожым нам сілам душыць яшчэ неўмацаваўшыяся беларускія нацыянальныя ўстановы. І гэтая нязгодлівасьць за мінулы год зрабіла больш шкоды беларускай справе ў Латвіі, чым патугі варожага нам польскага і маскоўскага элемэнту.

Пажадаем, каб у гэтым новым годзе беларусы ў Латвіі здалелі перамагчы перш за ўсё гэнага ўнутранага ворага: *нязгоду*, страшнейшую за аб'яднаныя сілы чужых народаў!

Амэрыканская эміграцыя.

У працягу некалькіх дзесяткаў гадоў, ад канца XIX сталецьця, з году ў год цягнуліся за акіян беларускія эмігранты, работнікі і вясковыя безьзямельнікі, якія не маглі зарабіць на будны хлеб у сябе дома. Тады йшчэ ледзьве-ледзьве тлела іскра нацыянальнае сьвядомасьці сярод беларусаў, і нашы эмігранты, апыніўшыся на амэрыканскай зямлі, калі каталікі, пападалі ў польскія арганізацыі, калі праваслаўныя—у расейскія, а аб тым, хто яны ёсьць запраўды, нават і ня ведалі. Так дзесяткі і сотні тысячаў беларускіх эмігрантаў узьвялічывалі польскае і расейскае грамадзянства ў Амэрыцы, ды розныя складкі і адлічкі ад іх заробкаў часта йшлі на мэты, варожыя іх пакінутай Бацькаўшчыне.

Даўно ўжо добра наладзілі свае нацыянальныя арганізацыі эмігрантаў братніх нам народаў: літоўскага, украінскага, латышскага,—і эмігранты сваей грашовай дапамогай вельмі выдатна падтрымлівалі барацьбу сваіх братоў у старой Бацькаўшчыне за вызваленьне, за нацыянальную культуру.—Беларускія эмігранты нацыянальна збудзіліся толькі сёлета.

Год таму назад пераехала ў Амэрыку некалькі беларускіх нацыянальных дзеячоў, а сярод іх самы рухавы, самы энэргічны малады беларускі працаўнік, Янка Чарапук. Яму і прыналежыць чэсьць першае арганізацыі беларускае эміграцкае масы, якая да гэтага была ўжо падгатавана весткамі аб тым, як змагаецца за сваю волю беларускі народ у Бацькаўшчыне. Сьледам за Чарапуком у Амэрыку паехаў першы старшыня першага ўраду Беларускае Народнае Рэспублікі, Язэп Варонка. І к канцу 1923 году ў Амэрыцы ўжо йшла шырокая беларуская нацыянальная работа, а прасьледаваныя беларускія культурныя установы ў Заходняй Беларусі: школы, прытулкі і т. п. — атрымлівалі ў леташнім годзе ўжо значную дапамогу ад эмігрантаў.

Можна лічыць, што тварэньне беларускага нацыянальна сьвядомага грамадзянства ў Амэрыцы—гэта здабыча 1923 году. І гэта—такое-ж самае *будаваньне Бацькаўшчыны*, як уся праца беларусаў у Заходняй, Усходняй і Латвійскай Беларусі.

Лаўрыновіч.

1923 год у жыцьці нашага сялянства.

Беларускі народ у працягу апошніх стагодзьдзяў, пазбаўлены ўласнага дзяржаўнага жыцьця, знаходзіўся пад уладай заборцаў-суседзяў. Ні адзін з гэтых заборчых урадаў ніколі не клапаціўся аб падняцьці эканамічнага жыцьця краю, і з боку гаспадарчага Беларусь зьяўляецца найбольш адсталай старонкай.

Суседзі—пераможцы імкнуліся, як найхутчэй дэнацыяналізаваць наш народ, а ведама, чым народ слабей эканамічна, тым больш ён цёмны, тым хутчэй яго можна асыміляваць. Наша старонка ў цэлым была такім-жа прадметам вызыску, як і кожны беларус паасобку. З гэтай прычыны заборцы зумысна перашкаджалі разьвіцьцю прамысловасьці на Беларусі, штучна насаджваючы яе ў сваіх этнаграфічных цэнтрах. Вось дзеля чаго і дагэтуль Беларусь зьяўляецца старонкай пераважна, бадай выключна, сельска-гаспадарчай

Дзякуючы тым-жа гістарычным умовам і сельска-гаспадарчая культура на Беларусі стаіць ня высока. Краіна нашая заселена даволі рэдка, але большая частка зямлі знаходзіцца пад лясамі і балотамі, рацыянальна выкарыстаць якіх ніхто ніколі не клапаціўся. Вялізарныя абшары лепшай зямлі знаходзяцца ў валаданьні абшарнікаў-паноў. Калі-ж мы прымем пад увагу адсутнасьць у нас вялікай прамысловасьці, якая-б давала работу зьлішку вясковага насяленьня, дык для нас будзе зусім зразумелай тая вастрата зямельнага пытаньня, якая заўсёды стаяла і стаіць перад беларусам-селянінам.

Вялікая вайна, прайшоўшая агнём і мячом па нашай старонцы, у шчэнт зруйнавала нашае сялянства; цяжкое палажэньне нашага селяніна перад вайной шмат пагоршылася ў паваенныя часы. Мільёны сялян прымушаны былі ў часе вайны пакінуць пад прымусам свае хаты і пасьля доўгага бадзяньня на чужыне, вярнуўшыся на Бацькаўшчыну, знаходзілі заместа сваей хаты руіны, акопы, а вузкія шнурочкі заросшымі дробным лесам і апавітымі калючым дротам, а часта здаралася, што там ужо разгаспадарыўся прыбыш—чужынец.

Але сялянства жыло надзеямі на зямельную рэформу. Беднасьць нашага сялянства не давала яму магчымасьці набыць зямлю за грошы; для вырашэньня зямельнага пытаньня патрэбна было надзяліць сялянства зямлёй бяз выкупу. У часе выбараў у Сойм гэты лёзунг уключыў у сваю праграму Цэнтральны Выбарны Беларускі Камітэт. Патрэбнасьць іменна такога, а ня іншага разьвязаньня зямельнага пытаньня была так яснай, што нават тыя партыі, якія ў прынцыпе былі праціўнікамі „зямлі бяз выкупу", як напр. Wyzwolenie, шчыра ці няшчыра прымушаны былі ісьці ў сялянскую беларускую масу з гэтым лёзунгам.

Сабраўся новы Сойм, і хутка выясьнілася, што надзеі нашага сялянства і ў гэтым першараднага значэньня пытаньні ня будуць зьдзейсьнены, як і іншыя жыцьцёвыя дамаганьні беларускага народу. Польская большасьць на дамаганьні нашага сялянства зямлі, адказала перш за ўсё ўсіленьнем асадніцтва, Новыя мільярды былі выкінуты на тое, каб зямлю, якую з прадвеку потам і крывёю паліваў наш селянін, аддаць палякам - асаднікам, якія павінны былі служыць апорай польскай экспансіі на ўсход, быць тымі оазамі ў беларускім моры, якія-б пашыралі польскую культуру, выявіўшуюся перш за ўсё ў п'яных оргіях і зьдзеках над мясцовай люднасьцяй.

Ненавісьць беларускага сялянства да асаднікаў—зьяўляўшыхся ўасабленьнем зямельнай палітыкі польскага ўраду—была так вяліка, што выклікала вядомую перасьцярогу беларускага пасла Б. Тарашкевіча аб „дыме пажараў і кураве братняй крыві". Але хоць шкоднасьць асадніцтва была прызнана бадай усімі палітычнымі мясцовымі партыямі, нават тутэйшымі эндэкамі і консэрватарамі, польская большасьць упарта праводзіла палітыку асадніцтва і ўрэшце ўвянчала справу вядомым законапраектам „аб асадніцтве і парцэляцыі", які зьяўляўся вынікам умовы паміж Хьенай і Пястам. Гэты закон, пакідаючы маёнткі абшарнікам, абрэзкі ад гэтых маёнткаў празначаў зноў-такі прышлым польскім асаднікам. Праўда, на гэтым законапраекце ўрад Вітаса зламаў сабе шыю, але спадзявацца на зьмену зямельнай палітыкі польскага ўраду — рэч безнадзейная.

І сялянства беларускае ня верыць, што сучасны польскі Сойм зможа вырашыць у прыхільным для яго сэнсе зямельнае пытаньне. Палажэньне сялянства шмат пагоршылася. Захват абшарнікамі сэрвітутаў, якімі сяляне карысталіся нават за часоў царызму; выкіданьне дробных арандатараў, супраць істнуючым законам; нячуваны вызыск абшарнікамі сялянскай працы; немагчымыя варункі працы пры сьмешна нізкай

плаце сельска-гаспадарчых работнікаў (парабкоў) у панскіх дварох,—ўсё гэта прымусіла задумацца нашага селяніна. Клясовая сьвядомасьць моцна ўзрасла, патрэбнасьць арганізацыі для абароны сваіх правоў і эканамічнага і нацыянальнага вызваленьня ўсё мацней адчуваецца ў вясковых хатах; рэвалюцыйныя настроі растуць. Блізкасьць Радавай Беларусі, дзе істнуюць зусім адменныя эканамічныя і палітычныя формы жыцьця толькі прысьпяшаюць гэты працэс, а зьдзек і прасьледаваньне мясцовай адміністрацыі, як гэта сьцьверджана з соймавай трыбуны пасламі ня толькі беларускіх, але і польскіх партыяў, парадзіла тое зьявішча, якое на афіцыяльнай мове носіць назоў „бандытызму“.

У працягу леташняга году сялянства нашае пазбавілася ілюзыяў і беспадстаўных надзеяў. Яно верыць толькі ў свае сілы і арганізуе гэтыя сілы. Яно ясна сабе ўявіла, што толькі саюз сялянства з гарадзкімі работнікамі зможа вызваліць яго ад эканамічнага і культурнага заняпаду. Што толькі работніцкасялянскі ўрад зможа вырашыць зямельнае пытаньне так, як гэтага вымагаюць патрэбы самога селяніна, як і патрэбы гаспадарчага разьвіцьця нашага краю.

К. К.

Напружанае змаганьне.

Зьбліжаемся да найвялікшых выпадкаў, якіх ня бачыў сьвет ад веку. Страшэнная барацьба распачнецца ўва ўсіх пунктах Эўропы, а вынік яе' бязсумліўны, безадносна да таго, якія будуць альтэрнатывы пасьпеху.... Тое, што падрыхтоўваецца, гэта не зьяўляецца нейкай пераменай, што заканчваецца транзакцыямі, рэгуляванымі праз трактаты, але гэта поўны і паўсямесны пераварот грамадзянства.

Кс. Lamennais. (1832 г.)

Мінуўшы год распачаўся пад знакам умацаваньня рэакцыі бадай ува ўсіх краёх з капіталістычнай гаспадаркай і націскам рэакцыйных сілаў па ўсяму фронту на пазыцыі працоўных клясаў, якія былі здабыты пасьля сусьветнай вайны і раду рэвалюцыяў.

Перамога фашыстаў у Італіі, умацаваньне пазыцыі Пуанкарэ з яго „Нацыянальным Блёкам“ у Францыі, перамога консэрватараў у Англіі і Хьены ў Польшчы, усе больш узрастаючы ўплыў на ўладу штынэсаўскай „цяжкай прамысловасьці“ ў Нямеччыне, ня кажучы ўжо аб іншых драбнейшых фактах, усё гэта яскрава сьведчыла, што буржуазія пераходзіць у рашучае наступленьне па ўсяму фронту, каб раз назаўсёды ўмацаваць сваё панаваньне і аканчальна раздушыць рэвалюцыйны пралетарыят.

Што гэты паход рэакцыі *павінен быў* распачацца зусім зразумела, калі прыняць пад увагу тое эканамічнае палажэньне ў Эўропе, якое зьяўляецца вынікам сусьветнай вайны і ўмацаваньня работніцкасялянскай улады ўва Усходняй палавіне Эўропы—у Радавых Рэспубліках, утварыўшыхся на руінах Імпэрыі Раманавых.

Вытворчыя сілы, якія на пачатку капіталізму знайшлі ў форме капіталістычнага сацыяльнага ладу спрыяючыя варункі для свайго разьвіцьця, дайшлі да найвышэйшай ступені гэтага разьвіцьця ў часе імпэрыялізму. Тэндэнцыя да далейшага разьвіцьця гэтых сілаў нямінуча прыводзіла да канфлікту з істнуючымі прадукцыйнымі адносінамі і тым самым скіраваць іх проціў самога капіталістычнага ладу, як перашкоды да далейшага іх узросту. Гэты канфлікт і выліўся ў форму сусьветнай вайны, вынікам якой было падварушэньне падставаў самога капіталістычнага ладу, бязладзьдзе ў сусьветнай гаспадарцы і стыхія рэвалюцыйных рухаў. Ня можа быць ніякіх сумлеваньняў, што пасьля вайны мы ўступілі ў пэрыяд шырокіх і глыбокіх рухаў сярод грамадзянства, якія будуць трываць датуль, пакуль вытворчыя сілы, што ўжо перарасьлі рамкі капіталістычнага ладу, ня знойдуць адпаведнага прастору для далейшага разьвіцьця ў варунках вовага сацыяльнага ладу. Слушнасьць гэтага пагляду падцьвярджаюць падзеі пасьляваеннага часу, калі мы бачым бязладзьдзе ў эканамічных адносінах у буржуазных дзяржавах, нездольнасьць буржуазіі вярнуць сусьветную эканамічную раўнавагу, а нават наладзіць гаспадарчае жыцьцё ў сваім краі, і шпаркае эканамічнае адраджэньне, ня гледзячы на страшэнна цяжкія вонкавыя і ўнутраныя абставіны, ў Саюзе Сацыялістычных Радавых Рэспублік.

Рэвалюцыйная хваля, пракаціўшаяся пасьля вайны над Усходняй і Цэнтральнай Эўропай прымусіла буржуазію нават і ў іншых краёх зрабіць пэўныя ўступкі працоўным клясам. Але з другога боку адбудова зруйнаванай вайной капіталістычнай гаспадаркі, зьменшэньне ёмкасьці ўнутраных рынкаў і ўтрата замежных (спыненьне гандлёвых зносінаў з С. С. Р. Р., пераход колёніяў эўрапейскіх дзяржаў бадай выключна ў сфэру амэрыканскіх уплываў і г. д.) вымагала павялічанага вызыску работнікаў. Канкурэнцыя адбывалася ня шляхам лепшай арганізацыі вытворчасьці, а выключна шляхам зьменшэньня коштаў вытворчасьці праз абніжэньне заработнай платы і павялічэньне дня працы. Гэта асабліва ярка кідаецца ў вочы ў краёх з нездаровай фінансавай гаспадаркай, дзе, як напр. у Нямеччыне заработная плата кваліфікаванага работніка дасягае ледзь 20%, а некваліфікаванага 10% перадваеннай нормы.

Зразумела, што для дасяжэньня гэтых мэтаў буржуазія павінна была імкнуцца да таго, каб улада знаходзілася поўнасьцю ў яе руках і то ў руках яе найбольш рэакцыйных слаёў, якія ня стрымаліся-б ні перад чым, каб задушыць натуральны спраціў вызыскуемых клясаў. У краёх, найбольш эканамічна пацярпеўшых ад вайны знаходзіць шырокі послух і спачуцьцё ідэя дыктатуры буржуазіі ў форме фашызму, які, атуманіўшы шырокія масы нацыянальным шовінізмам, адкрыта адкідае прынцыпы парлямэнтарнага дэмакратызму. У некаторых краінах, як Італіі, Гішпаніі, Баўгарыі, фашысты шляхам аружнага перавароту захапілі ўладу ў свае рукі, распачаўшы самыя дзікія рэпрэсіі проціў усіх формаў работніцкага руху: прафэсыянальныя саюзы зачыняліся; сацыялістычныя партыі і перадусім камуністычная абвяшчаліся антыдзяржаўнымі і пазбаўляліся ахраны закону, таксама як і сацыялістычная прэса. У краінах-жа, дзе рэакцыйная буржуазія атрымала ўладу шляхам канстытуцыйным, як у Англіі, Францыі, Польшчы, тое самае праводзілася пад прыкрыцьцём дэмакратызму, імкнучыся шляхам правядзеньня ў парлямэнтах адпаведных законаў як мага звузіць правы працоўнай люднасьці.

Гэтая пляновая барацьба з работніцкім рухам праводзілася сыстэматычна. Ня маючы адвагі і сілы адкрыта змагацца адразу з усім пралетарыятам, праводзіцца сыстэма разьдзелу пралетарыяту на розныя групы і разьбіцьця іх паасобку, пачынаючы ад найбольш рэвалюцыйных.

Яркім прыкладам гэтага можа нам паслужыць змаганьне з сацыялістычнымі пасламі ў Польскім Сойме. Домбаль, М. Луцкевіч і Баран, Станьчык і Баброўскі,—вось тры этапы гэтай барацьбы. Абвесьціўшы антыдзяржаўнай перш камуністычную партыю і выдаўшы суду пасла-камуніста яшчэ ў Уставадаўчым Сойме, польская буржуазная большасьць у Сойме пераходзіць да другой катэгорыі рэвалюцыйнага пралетарыяту—сацыялістаў нацыянальных меншасьцяў, арыштоўваючы нават бяз выдачы Соймам суду ўкраінскага пасла М. Луцкевіча і беларускага С. Барана. Праз некалькі месяцаў далейшы шаг у гэтым кірунку які выразіўся ў выдачы Соймам паслоў Польскай Сацыялістычнай Партыі Станьчыка і Баброўскага пасьля вядомых кракаўскіх выпадкаў.

Адначасна выпрацоўваюцца законы быццам ў разьвіцьцё канстытуцыі, а ў запраўднасьці супярэчныя з духам канстытуцыі. Сутнасьць гэтых законаў зводзіцца да абмежаваньня свабоды сабраньняў, забастовак, прэсы г. зн. тых свабодаў, якія зьяўляюцца падставай істнаваньня дэмакратычнага ладу. Высоўваюцца праекты надзвычайных паўнамоцтваў для ураду ў вобласьці гаспадарчага і сацыяльнага законадаўства. Гэтыя надзвычайныя паўнамоцтвы ў Нямеччыне далі ўжо вынікі ў форме зьнясеньня 8 гадз. дня працы, такіх-жа вынікаў трэба спадзявацца і ў Польшчы, калі ўрад Грабскага атрымае гэтыя паўнамоцтвы.

У далейшым змаганьні буржуазія не абмяжоўваецца павялічэньнем вызыску працоўных масаў, а імкнецца ўзлажыць на гэтыя масы ўвесь цяжар утрыманьня дзяржаўнага апарату буржуазнага гаспадарства, якое забесьпячае буржуазіі пануючае палажэньне. Падатковы цяжар у вялізарнай большасьці кладзецца на эканамічна-зруйнаваныя слаі працоўных. Гэта асабліва яскрава кідаецца ў вочы ў Нямеччыне: 97,22% падатку на даходы заплацілі работнікі і толькі 5,78% прамыслоўцы! Ня лепш стаіць справа і ў іншых дзяржавах, а калі да гэтага дадамо, што большая частка дзяржаўнага даходу складаецца з так званых пасрэдных падаткаў (акцызаў), якія чуць ня выключна прыходзіцца плаціць шырокім слаям спажыўцаў, і інфляцыйнага падатку, г. зн. абніжэньня вартасьці грошаў з прычыны друкаваньня ўсё новых папяровых грошовых знакаў, нічым не забясьпечаных, можам сьмела сказаць, што буржуазія бадай не нясе ніякіх выдаткаў на ўтрыманьне ўласнага дзяржаўнага апарату.

Але наступ буржуазіі павінен быў выклікаць і праціванаступ з боку працоўнага люду. Трымаючыся выключна тактыкі абароны ў пачатку году, пралетарыят усё больш рашуча пачынае выступаць ня толькі для таго, каб захаваць свае дасюлешнія здабыткі, але ўжо і для новых заваяваньняў і ня толькі для матар'яльнага паляпшэньня, для зьменшэньня вызыску капіталістаў, а для аканчальнага вызваленьня, заваяваньня ўлады, для перабудовы сацыяльнага ладу на новых падставах.

Уважна прасьлядзіўшы разьвіцьцё работніцкага руху ў Польшчы мы ўбачым як ад чыста абарончаскай тактыкі ў пачатку году гэты рух пераходзіць праўда на грунце чыста-эканамічным у наступ, які выявіўся ў цэлым радзе забастовак у ліпні і жніўні, ахапіўшы ўсе прамысловыя цэнтры Польшчы; як гэты рух у лістападзе прымае чыста палітычны характар і заканчываецца, праўда часовай, але бліскучай перамогай у Кракаве, і ня віна работніцкіх масаў, што гэтай перамогі не выкарысталі іхныя афіцыяльныя правадыры.

Адначасна разрастаецца і прымае больш выразныя формы і сялянскі рух, асабліва на абшарах украінскіх і беларускіх, дзе да эканамічнага вызваленьня далучаюцца лёзунгі вызваленьня і нацыянальнага. „Зямля бяз выкупу“ магутным клічам раздаецца на кангрэсе „Wyzwalenia“ у Варшаве, і на грунце змаганьня за зямельную рэформу падае рэакцыйны ўрад Хьена-Пяста.

Перамога консэрватараў у пачатку мінулага году ў Англіі, на якую так многа надзеі ўскладалі рэакцыянеры іншых краёў і народаў, таксама аказалася не даўгавечнай і ўжо праз год на новых выбарах яны пацярпелі паражэньне, а Партыя Працы, вышаўшы з барацьбы яшчэ больш узмацаванай, стаіць перад магчымасьцю ўтварэньня работніцкага ўраду ў Англіі і правядзеньня частковай нацыяналізацыі капіталістычных прадпрыемстваў.

Ня гледзячы на страшэнна цяжкія ўмовы, нямецкі пралетарыят ня толькі не аслабеў, але ўсё больш узмацоўваецца. Праўда, работніцкія ўрады ў Саксоніі і Тюрынгіі былі звалены, дзякуючы здрадніцкай палітыцы нямецкіх сацыял-угадоўцаў, але ўзрост рэвалюцыйных сілаў нямецкага пралетарыяту зьяўляецца фактам, якога ніхто ня можа адкідаць; і калі ў Нямеччыне не настаў яшчэ мамэнт аканчальнай і рашучай барацьбы, дык гэта тлумачыцца ўласьцівай нямецкаму народу развагай: нямецкі пралетарыят ня хоча распачынаць гэтай барацьбы, пакуль істнуе хаця-б малейшая няпэўнасьць у перамозе, бо распачатая барацьба павінна быць выграна, а паражэньне пралетарыяту, толькі яшчэ больш і на доўгі час умацавала-б сілу буржуазіі.

Падобныя-ж зьявішчы мы бачым і ў іншых краёх: усюды йдзе напружаная барацьба і ўзмацаваньне сілаў працоўных клясаў нават там, дзе фашызм у гэтай барацьбе стасуе да работнікаў найдзікшыя рэпрэсыі, дзе, як у Францыі, нацыяналістычны шал пераможцаў асьляпляе яшчэ шырокія масы.

Новы год распачынаецца пад знакам контр-наступленьня працоўных проціў уціску і вызыску буржуазіі. Новы год распачынаецца пад знакам аб'яднаньня ўсіх працоўных, утварэньня адзінага фронту сялянства і работнікаў, пад знакам напружанага змаганьня з супольным ворагам за ўтварэньне работніцка-сялянскай улады, як першага заданьня палітычнага мамэнту.

І мы верым, што Новы Год прынясе перамогу і вызваленьне аб'яднаным працоўным масам.

Кумельган.

Пяты год „Вэрсальскай Эўропы“

У працягу ўсяго мінуўшага году разьвіваліся і абастраліся нявырашымыя супярэчнасьці (вадліва і штучна створанай Антантай—у азарце перамогі—„новай, Вэрсальскай Эўропы“. Як ведама, галоўная вада гэтага Вэрсальскага трактату зьмяшчаецца ў тым, што ён, у імкненьні пазбавіць сьвет „нямецкай небясьпекі“, ня толькі мілітарна аслабіў Нямеччыну, але і эканамічна зруйнаваў гэты найвялікшы, наймацнейшы і, як мы цяпер ўсе пачулі, — найпатрабнейшы для ўсяго сьвету прамысловы і духовы арганізм Эўропы,—на карысьць яго шмат слабейшых канкурэнтаў-пераможцаў, а перадусім на карысьць выраджаючаеся, амаль не сьмяротна раненай у вайне, ня гледзячы на „сваю“ перамогу, Францыі.

У тым якраз і зьмяшчалася ўся ненармальнасьць і шкода для усяго эканамічнага сьвету такой перамогі... Бо перамаглі Нямеччыну магутныя Амэрыка і Англія, а карыстацца з перамогі стала слабая, але толькі захаваўшая ад вайны аружжа Францыя...

З зусім вэрсальска-хворай лёгікай якраз на гэтую эканамічна зруйнаваную Нямеччыну яе пераможцы, пад пагрозай аружных „санкцыяў“, наложылі абавязак „адбудовы Эўропы“ і заплаты вялізарных адшкадаваньняў за страты і спустошэньні вайны...

З гэтага блуднага кола супярэчнасьцяў зусім лёгічна выплывалі ўсе тыя здарэньні, якія мелі месца у мінуўшым годзе.

У аднэй, здаецца, з апошніх прамоваў перад абняцьцем ўлады консэрватыўным урадам Лёйд-Джорж вельмі трафна і дасьціпна выразіў гэтую вадлівую сітуацыю, жадаючы ад п. Пуанкарэ выразнага адказу на пытаньне: „чаго ўласьціва Францыя жадае ад нямецкай каровы — малака ці мяса“...

Трагічная супярэчнасьць сучаснай Францыі якраз і зьмяшчаецца ў тым, што падтрымаць у ёй жыцьцё, сілу і пачуцьцё дабрабыту і бясьпечнасьці можна толькі мясам нямецкай каровы, але не малаком... І ўся справа—у тым, што Вэрсальская падстава „новай Эўропы“ дае Францыі бясспрэчнае, юрыдычнае права жывіцца гэтым нямецкім мясам, пазбаўляючы карову магчымасьці жыць і даваць малако...

І вось мінуўшы год якраз і пачаўся тым, што ўся паблізу Францыі лежачая Нямеччына пачала ператварацца Францыяй у бойню... 11/І пачалася акупацыя вугальнага і жалезнага сэрца „нямецкай каровы“...

Пачалася запраўдная „вайна ў часе міру“, вайна паміж узброеным да зубоў акупантам і зусім безаружным насяленьнем, пераважна—работніцкай масай...

Барацьба з пасыўным і актыўным спраціўленьнем Нямеччыны заняла амаль ня тры чацьвёртых мінуўшага году... На вачох усяго цывілізаванага сьвету „узброены вар'ят“, як называюць п. Пуанкарэ ў Англіі, „папраўляў абмылкі зашмат пасьпешнага міру“...

Расправы і рэпрэсіі акупацыйных генаралаў адзначаліся нячуванай, нялюдзкай жорсткасьцяй: масавыя высылкі, вастрогі, разстрэлы сталі зусім звычайным зьявішчам...

Усё жыцьцё, уся праца найвялікшага прамысловага абшару ў сьвеце спыніліся і замёрлі...

Пачалося хуткае і страшэннае руйнаваньне ня толькі акупаваных абшараў, але, зразумела, і ўсяе Нямеччыны, а перадусім яе працоўных масаў народу.

Вытрымаўшая нават вайну нямецкая марка ў часе „міру“ стромгалоў паляцела ў пропасьць, да рэшты руінуючы працоўны народ... За маркай адзін за адным тварыліся і ляцелі ўніз габінэты Вірта, Куно, Штрэзэмана... Ледзь трымаецца і сучасны—Маркса...

Калі ў нас, у Польшчы, цэны мераюцца пакуль што мільёнамі, дык у Нямеччыне ўжо прайшлі часы, калі яны мераліся мільярдамі: адзінкай меры ўжо зьяўляецца більён...

Нябывалая дарагоўля і бязьсільле ўраду даць арганізаваны адпор шкоднікам-акупантам, у зьвязку з вялікімі карысьцямі, якія цягнуць з народнай бяды абшарнікі, прамыслоўцы і спэкулянты,— параджалі галодныя бунты, абвастралі сацыяльныя

супярэчнасьці аж да хатняй вайны, — падрыхтоўвалі грунт для сацыяльнай рэвалюцыі, як да адзінага срэдства выйсьці з палажэньня.. Нямеччына пачала рэзка дзяліцца на дзьве найбольш актыўныя партыі — манархістаў і камуністаў, выбіваючы грунт з пад гэтак моцнай да таго ў краі „сярэдзіны“... Ратунку чакалі ад энэргіі або тых або другіх...

У выніку ўсей гадавой вэрсальскай акцыі п. Пуанкарэ Нямеччына ляжыць зусім зруйнаванай, з зрэвалюцыянізаваным насяленьнем, пабітая на кавалкі, у ног яе пераможца, здаўшыся на міласьць апошняга... І ў новы год Вэрсальская Эўропа пераходзіць, ня толькі ня вырашыўшы ані праблемы „адбудовы“ ані праблемы адшкадаваньняў, але — мо‘ йшчэ далейшай ад рашэньня, як была ў пачатку старога году...

Гэты „пасьпех“ Францыі аканчальна дабіў Антанту і наагул усю Вялікую проціняменцкую Коаліцыю дзяржаў... і даканчывае стварэньне новай — проціфранцузкай...

Амэрыка, пасьля цэлага раду няўдачных спробаў „паразуменьня“ з Эўропай п. Пуанкарэ“, адыйшла ў сваю „доктрыну Монроэ“ — няўмешваньня ў чужыя справы, і успамінае толькі аб даўгох, якіх ня плаціць ёй Эўропа... Японія таксама мала ўваходзіла у эўрапэйскія справы, займаючыся барацьбой з Радавай Расеяй і конкурэнцыяй у Кітаі з Амэрыкай, пакуль страшэнная катастрофа ня вычыркнула яе з ліку вялікіх дзяржаў... І вось у працягу ўсяго апошняга году галоўны зьмест палітычных падзей складала скрытая, але потым ня менш упартая і зьвярына-варожая канкурэнцыя і рывалізацыя „саюзьніц“ — Англіі і Францыі...

Гэтая скрытая вайна рэзка выразілася ў справакаванай праз Англію грэка-турэцкай вайне, дзе за Грэцыяй стаяла Англія, а за Турцыяй — Францыя...

Як ведама, Грэцыя была страшэнна пабіта Турцыяй. Важнасьць гэтай вайны і цягнуўшайся амаль ня цэлага паўгода Лёзанскай мірнай канфэрэнцыі зьмяшчаецца ў тым, што Турцыя праз вайну і праз канфэрэнцыю, у якіх гэтак востра канкуравалі паміж сабой Англія і Францыя, першай зьліквідавала, дзякуючы якраз гэтаму развалу Антанты, ўсё свае паражэньне ў вялікай вайне, вярнуўшы сабе назад амаль ня ўсё тое, што адабралі ад яе і падзялілі паміж сабой пераможцы—тварцы „новай, вэрсальскай Эўропы“... Можна быць пэўным, што гэтым шляхам пойдзе ў значнай меры і далейшая ліквідацыя гэтай Эўропы...

Як ведама, гэтая „адбудова“ даваеннай Турцыі адбылася гэтак лёгка, бо пераважна коштам Італіі, якая пасьля міру больш за ўсіх атрымала турэцкіх земляў... Але гэтым ізноў мінуўшы год дзеяў у напрамку развалу Антанты, бо скрыўджаная йшчэ ў Вэрсалі Італія не даравала сваім саюзьнікам гэтага апошняга зьдзеку...—Як ведама, ўсё гэтае было не апошняй прычынай і пасьпеху фашыстаўскага руху і росту таго патрыятычна-ваяўнічага настрою, які прывёў Італію да спробы захапіць, як „компэнсацыю“, аружнай сілай грэцкія астравы з Корфу на чале... Спроба ня ўдалася, дзякуючы Англіі і Францыі, і Італія ўжо аткрыта пачынае шукаць іншых саюзьнікаў... — Мусоліні пачынае гаварыць комплімэнты нават С. С. Р. Р...

Пасьпех італьянскага фашызму, зьявіўшча зусім незразумелага ў парлямэнтарным краі, заразьліва адазваўся ў цэлым радзе іншых краёў: гэтым шляхам выяўляліся шалеўшыя амаль не па ўсей Вэрсальскай Эўропе рухі рэакцыі. У цэлым шэрагу нямецкіх гаспадарстваў, з Баварыяй на чале, у Вэнгрыі, Румыніі і Польшчы рэакцыйныя, нацыяналістычныя напрамкі карысталіся арганізацыйнай формай, даўшай пасьпех Мусоліні.

Рывалізацыя Англіі і Францыі ў канцы году прыняла такі характар, што адбыўшаяся нядаўна канфэрэнцыя ўсіх гаспадарстваў, складаючых Вялікабрытанскую Імпэрыю, займалася галоўным чынам гэтым актуальным пытаньнем барацьбы з руйнучым сусьветную гаспадарку, прэсьціж і эканамічны дабрабыт Імпэрыі „шалёнай гэгэмоніяй“ Францыі... Апошнія ангельскія выбары таксама і вызваны былі перад часам і праведзены былі гэтай, рашуча стаўшай перад ангельскім народам, задачай актыўнай барацьбы, мо‘ нават вайны,—з французкай дыктатурай, пагражаючай эканамічнаму, а значыцца і ўсякаму іншаму, здароўю Эўропы... Вынікі выбараў прынясьлі паражэньне пасыўным у адносінах да рэакцыйнай Францыі консэрватарам і—знамянітую пабеду найбольш варожа-актыўнай работніцкай Партыі Працы... У новы год Вэрсальская Эўропа ўваходзіць з магчымасьцю стварэньня ў магутнай Англіі ўраду гэтай самай работніцкай партыі... Можна быць зусім пэўным, што гэта азначала-бы рашучы канец „шалёнай дыктатуры п. Пуанкарэ“, і—пачатак канца „Вэрсальскай Эўропы“, гэтак знамяніта зроблены йшчэ Турцыяй... Выбарная пабеда Партыі Працы ў перадавым краі Эўропы пачынае ліквідацыю рэакцыйнага пэрыяду ў апошняй, які якраз у мінуўшым гаду дайшоў да свайго найвышэйшага пункту... Работніцкі ўрад у Англіі пачаў бы запраўды будаваць тую новую Эўропу, у якой як Нямеччына, таксама і Радавыя Рэспублікі занялі-б дастойнае іх вялікай ролі ў тварэньні сусьветнага жыцьця месца...

На рубяжы гэтай запраўдна Новай Эўропы і апынуўся адыйшоўшы ў вечнасьць стары год...

С.

Шосты год „адраджонай“ „дэмакратычнай“ Польшчы.

Мінуўшы год пачаўся пад уражаньнем забойства першага прэзыдэнта Рэспублікі Нарутовіча, якое выклікала абурэньне цэлай... паловы польскага грамадзянства... Другая палова адкрыта рабіла з забойцы „нацыянальнага героя“...

Урад ген. Сікорскага ўзяў уладу ў аўрэоле „збаўцы Рэспублікі“—ад рэвалюцыі справа. Пазапарлямэнтарнае“ міністэрства Сікорскага атрымала даверые ўсяго Сойму, за выключэньнем клюбаў хьены. Ня ўстрымалася ад дадатняга адказнага вотуму (галасаваньня)—ў ліку іншых меншасьцяў і беларуская „безадказная опозыцыя“.

Здавалася, што кроў першага Прэзыдэнта Дэмакратычнай Польшчы, за якога падаў галасы таксама ўвесь Сойм за выключэньнем Хьены, аб‘яднае ў запраўднай дэмакратычнай творчасьці ўсе народы Рэспублікі... Але ўжо з першых слоў і крокаў ураду высьветлілася, што—ён бліжэй да сьмяротна-варожай да яго хьенскай опозыцыі, як да аддаўшых за яго галасы і стварыўшых яму „ўрадовую большасьць“—нацыянальных меншасьцяў... У першым-жа адказе на дэкларацыі апошніх пасьля прэм‘ерскага экспозэ 19/І ген. Сікорскі выразна паставіў гэтыя кропкі над і...

У далейшым гэткая ненармальная, з пункту гледжаньня парлямэнтарызму, пазыцыя ўраду хутка і яскрава выяўляла заложаную ў ім супярэчнасьць.

За шэсьць месяцаў свайго ўрадаваньня габінэт ген. Сікорскага ня толькі ня зьдзейсьніў сваіх абяцанак „ураўнапраўненьня“, якія кінуў у вядомым сваім „маніфэсьце“ да насяленьня Ўсходніх Крэсаў, але якраз ніхто іншы, як пілсудчык Сікорскі ў сваіх прамовах, якія ён гэтак любіў гаварыць у розных „гістарычных“ местах Польшчы, найбольш яскрава распрацаваў тэорыю аб тым, што гаспадарствам у Польшчы можа кіраваць толькі „прыроджаны гаспадар яе—польскі народ“, якому пад яго міласьцівую апеку вялікімі дзяржавамі аддaны іншыя народы на зусім іншых правох.

Гэта якраз тое самае, што пісаў п. Строньскі у „Рэчыпаспалітай“...

А калі ў сваей вядомай пазнанскай прамове прэм. Сікорскі, гаворачы аб гэаграфічнай канешнасьці для Польшчы зрабіцца перадусім выразна мілітарнай дзяржавай, аб‘явіў, калі ня выразна ворагамі Польшчы, дык выразна пад падазрэньнем бяз вынятку ўсе нацыянальныя меншасьці, дык стала зусім ужо ясна, што ніякай розьніцы па сутнасьці ўнутранай палітыкі паміж яго ўрадам і праграмай правіцы ня можа быць...

Недарэчнасьць парлямэнцкай сітуацыі ўжо проста кідалася ў вочы: пры налічнасьці ў Сойме моцнай і лічнай групы нацыяналістаў, варожа-опозыцыйнай да ўраду, яскрава нацыяналістычную палітыку праводзіў „лявіцовы“ ўрад, даўно страціўшы падтрыманьне большасьці Сойму, калі ўсе нацыянальныя меншасьці заявілі аб сваім пераходзе ў опозыцыю...

Ясна, што ў яскрава нацыянальным Польскім Сойме, у якім для гэтай палітыкі можна лёгка было стварыць агромную ўрадовую большасьць, гэткі „парлямэнтарызм навыварат“ доўга трымацца ня мог.—Для „хьенскай“ палітыкі ў Польскім Сойме была гатовая, запраўдная „аўтэнтычная“ Хьена, шалёна рвучаяся да ўлады, і зусім непатрэбны быў яе „лявіцовы“ эрзац у асобе габінэту пілсудчыка Сікорскага...

Далейшыя выпадкі якраз і пайшлі ў напрамку разьвязаньня гэтай недарэчнай супярэчнасьці. І ад гэтага паглыненьня хьенай не адратавалі ген. Сікорскага яго вядомыя пасьпехі на полі заграмнічнай палітыкі, якія, праўду кажучы, павінны лічыцца перадусім пасьпехамі дапяўшай найвышэйшага пункту сваей дыктатуры ў Эўропе Францыі. Як ведама, 14-га сакавіка Радай Паслоў былі прызнаны ўсходнія граніцы Польшчы. Гэтая пастанова паслоў Антанты, аснованая на Вэрсальскім Трактаце, была неадкладна апратэставана нотамі зацікаўленых урадаў Маскоўскага, Харкаўскага, Менскага і Ковенскага, якія, як ведама, не падпісаліся пад Вэрсальскім Трактатам і ня маюць прычынаў яго прызнаваць.

Прызнаньне польскіх граніцаў, якое, паводле дэкляраацыі ген. Сікорскага, павінен адкрыць новую эру—вялікадушнасьці Польшчы ў адносінах да яе ўжо зусім уласных меншых народаў, у запраўднасьці толькі павялічыла хьенска-нацыяналістычны апэтыт „прыроджанага гаспадара Польшчы“ да „сваіх меншасьцяў“ і шмат пагоршыла істнаваньне апошніх. Гэта відаць аж надта яскрава з прыкладу хаця-б вядомага Беластоцкага працэсу 45 беларусаў, на якім пракурор Камінскі дамагаўся найвышэйшай кары для палітычных праступленьняў, зробленых абвінавачанымі, якраз з прычыны таго, што Польшча мае сталыя, прызнаныя вялікімі дзяржавамі граніцы...

Ясна, што гэткае разуменьне польскім грамадзянствам акту 14/ІІІ павінна было зноў толькі ўтараваць у Польшчы дарогу да ўлады хьене.

І вось апошні месяц свайго жыцьця ўрад ген. Сікорскага, ня гледзючы на дыплёматычныя і ў пэўнай меры ўнутраныя, нават фінансавыя пасьпехі (дзякуючы сталай „інтэрвэнцыі“ (ўмяшацельству) Пажычковай Касы, кідаўшай на біржы моцныя валюты з свайго запасу. мін. Грабскі здалеў утрымываць марку на пэўнай роўні) быў як быццам у параліччы: пад ім калыхалася яго апошняя падпора нават у парлямэнцкай меншасьці, на якую ён апіраўся... — „Пяст“ ужо ня ўкрываў нават сваіх шашняў з Хьенай... І вось 17 траўня быў падпісаны знамяніты „Ленкаранскі пакт“ паміж „Пястам“ і “Хьенай“, а 28 траўня лявіцовы-нацыяналістычны, „сацыялістычна-хьенскі“ габінэт пілсудчыка Сікорскага праваліўся, каб уступіць месца запраўднай Хьене... Усе першыя часы нават лягчэй уздыхнулі—да таго напрыкрылася ўсім фальш гэтага палажэньня. „Банкруцтва лявіцы“ сталася фактам і было прызнана афіцыяльна.

Сойм разьмясьціўся „правідлова“: урадовая большасьць направа, опозыцыя налева. Польская правіца ўратавала польскі „парлямэнтарызм“, але адразу „з месца ў кар‘ер“ пачала руйнаваць польскае гаспадарства.

7 месяцаў не ўрадаваньня, але запраўднага рабаваньня і паліцэйскага катаваньня краю, а перадусім яго працоўных масаў — аж надта балюча і кроўна ведамы і памятны ўсім нам, каб была патрэба аднаўляць іх у памяці... Але падвясьці ітогі „гаспадарственнай“ дзеяльнасьці Хьена-Пяста і ацаніць належна „дзяржаўныя таленты“ тых, хто лічыць сябе перадусім „прыроджаным гаспадаром Польшчы, для каго перш марш. Пілсудскі, а пасьля ген. Сікорскі ўтаравалі дарогу да ўлады, трэба канешна, каб пазбавіцца яшчэ ад аднэй ілюзыі ці марокі...

Як можна было спадзявацца, палажэньне Пяста ў габінэце п. Вітаса было чыста ўслужнае: здарэньні хутка паказалі, што блёк з Хьенай зусім зьліквідаваў палітычнае значэньне польскіх „людоўцаў“, аставіўшы ім у ўрадзе толькі паліцэйскую ролю.—Усю ўладу фактычна атрымала і чым далей тым паўней захоплівала Хьена. У выніку 7 месяцаў працы Хьена-Пяста ня толькі ня зьдзейсьнены вядомы „пакт“, які павінен быў шляхам аграрнай рэформы аддаць зямлю польскаму „люду“, але нават для асабліва ўкаханага дзяцюка Хьена-Пяста—польскага асадніка на Крэсах ня зробена нічога рэальнага, апрача падачак польскімі маркамі...

Уся сацыяльная праграма „людоўцаў“ Вітаса—сэнс іх істнаваньня ў Сойме, і „гераічнага“ пакту з абшарнікамі пацярпела поўны і рашучы крах...

Але-ж такі самы крах панесла і ўся бяз вынятку палітычная і гаспадарчая праграма Хьены, якая на выбарах абяцала, што пад яе ўрадаваньнем ўсё ў Польшчы патаньнее, што яна годнасьць Польскай Дзяржавы унутры і заграніцай падыме на дастойную яе вышыню, што створа для яе новую залатую марку, упарадкуе яе скарб і ўсю дзяржаўную гаспадарку...

„Чыста польская народная большасьць“ Сойму і створаны ёю урад за усе 7 месяцаў мелі час і бязспрэчную магчымасьць паказаць усім усе свае таленты і гаспадарственныя здольнасьці, і ня маюць ужо больш ніякага права казаць, што ім, адзіным запраўдным „дзяржаўнікам“ і „гаспадаром“ не даюць ходу ў іх уласным „паньстве“. Дзеля таго, пасьля сьцьверджанай нават безстароннай і безпартыйнай польскай прэсай (як напр. № „Przegl. Wileński“) „банкруцтве лявіцы“, трэба падрахаваць даклад на „балянс“ польскай правіцы, каб дайсьці да пэўных вывадаў аб гаспадарственых здольнасьцях польскага грамадзянства наагул...

І вось бязспрэчнае значэньне мінуўшага году, асабліва яго другой паловы, якраз ізьмяшчалася ў тым, што нарэшце ў Польшчы быў зроблены гэтак нехапаўшы ёй „апошні экспэрымэнт“ (спроба) з выразна народовым, правіцовым урадам.

Цяпер толькі трэба падлічыць, у якую цану абыйшоўся прэсьціжу Польскай дзяржавы жывому насяленьню Польшчы, а перадусім яе працоўнаму люду местаў і вёскі, гэты „экспэрымэнт“, і гэты агульны вывад...

(Далей будзе).

Шосты год Р.С.Ф.С.Р.—С.С.Р.Р.

Шосты год істнаваньня Вялікай Эўрапэйска-Азіяцкай Фэдэрацыі зрабіў агромны крок напярод на шляху як унутранага ўпарадкаваньня палітычна-эканамічнага страеньня Саюзных Краёў, таксама і вонкавай сілы і прэсьціжу ўсяго Радавага Саюзу, як цэлага, на міжнароднай арэне.

Перадусім у мінуўшым годзе прадаўжалася арганізацыя і дасканленьне баявога органу Саюзу—ягонай народнай арміі, якая цяпер, паводле прызнаньня найпаважнейшых эўрапэйскіх спэцыялістаў, зьяўляецца аднэй з найлепшых і наймацнейшых у сьвеце,—і ня толькі па свайму магутнаму духу, але і па свайму тэхнічнаму ўзбраеньню і арганізацыі.

У працягу ўсяго мінуўшага году йшла праца па грунтоўнаму перагляду палітычнага страеньня ўсей Фэдэрацыі,—самых асноў яе Канстытуцыі. Праект гэтай рэформы, абвешчаны яшчэ на X зьезьдзе Радаў у пачатку года, толькі цяпер на III сэсіі Саюзнага ЦІК С.С.Р.Р, у пачатку лістапада, атрымаў сваю аканчальную форму і зацьверджаньне. Сутнасьць зьмены Радавай Канстытуцыі зьмяшчаецца ў тым, што намесца Фэдэрацыі С.Р.Р. стварае больш цесны Саюз паміж імі,—з умацаваньнем і пашырэньнем компэтэнцыі цэнтральных супольна-саюзных уладаў, якім перададзены цэлы рад функцыяў агульна-дзяржаўнага характару. Мэта гэтай рэформы—павялічэньне моцы і спраўнасьці ўсяго Саюзу, як арганічнага цэлага, перадусім—на выпадак вайны...

Гэтая новая Канстытуцыя Саюзу дае, паводле слоў старшыні ЦИК С.С.Р.Р. і ЦИК Беларускай С.Р.Р. Чэрвякова („Известия“, № 260 от 14/XI „Итогі III сэсіі ЦИК С.С.С.Р.“) „дасьць найшырэйшыя магчымасьці вольнага разьвіцьця экаміміі, культуры і інш. у найбольш спрыяючых абставінах—усім нацыянальным рэспублікам“.

На той-жа III сэсіі Саюзнага ЦИК быў падбіты ітог гадавой працы і над упарадкаваньнем фінансавай гаспадаркі Саюзных Краёў.

Як сьцьвярдзіў дакладчык Сакольнікаў, усе тыя найцяжэйшыя для запраўднага адраджэньня незалежнага гаспадарства задачы, над якімі бязьсільна б‘ецца Польшча, грунтоўна вырашаны яе ўсходнім сялянска-работніцкім суседам, якім гэтак пагарджаюць на гэтым „эўрапэйска-культурным“ „Захадзе“...

Рэальнасьць буджэту, яго раўнавага, спыненьне друкаваньня пустых папяровых грошаў, рацыянальная падаткавая сыстэма, зьведзеная амаль не да адзінага налогу, і як вянец усіх гэтых высілкаў,—выпушчаная правільна арганізаваным эмісыйным банкам новая залатая валюта — „чырвонец“—вось красамоўныя вынікі паважнай і ўмелай працы радавых дзеячоў над гэтымі найтруднейшымі справамі запраўднага адраджэньня краю.

Найлепшым доказам паўнавартасьці новай валюты і паўнаты даверыя да яе, як унутры С.С.Р.Р. таксама і на заграпічных біржах, зьяўляецца тое, што гэты „чырвонец“ выпіхае з унутранага абегу мэталічную залатую манету, як гэта было да вайны, як робіць гэта і амэр. даляр, а па свайму залатому парытэту стаіць вышэй ад ангельскага фунта, ня кажучы ўжо аб заняпаўшым францускім франку...

У новы год С.С.Р.Р пераходзіць з задачай завяршэньня фінансавай рэформы — стварэньнем адзінай валюты, г. зн. спыненьнем абегу нясталых радавых рублёў, якіх цяпер маецца ўжо толькі адна чацьвёртая ўсяго грашовага абегу. Сакольнікаў закончыў свой даклад заявай, што гэтую апошнюю задачу ёсьць усе аснаваньні вырашыць да канца ў новым годзе (Известия, № 258, 11/XI).

Вельмі важная задача па размежаваньні супольна-саюзнага буджэту, дзяржаўных буджэтаў асобных рэспублік і мясцовых (губэрнскіх, павятовых і валасных) буджэтаў была вырашана на гэтым апошнім зьездзе Ц.И.К. Гэтым палажаны былі моцныя і здаровыя падваліны пад самастойным гаспадарчым жыцьцём правінцыі і вёскі.

Ня менш важная і балючая праблема вырашана ў мінуўшым гаду С.С.Р.Р.—праблема нацыянальная. Мы ведаем, як трудна вырашалася заўсёды гэтая праблема ортодоксальным сацыялізмам.

Амаль ня ўвесь год кіруючая ў С.С.Р.Р. партыя патраціла на тое, каб пераправіць нацыянальнае пытаньне ўва ўсім яго аб‘ёме і апрацаваць тое рашэньне, да якога нарэшце дайшлі згодна ўсе дзеячы вялікага Саюзу нацыянальных Рэспублік Усходу...

Ведама нам і тое, якую барацьбу прыйшлося ўсім ім вынесьці з старай закваскай даўняга закаранелага расейскага цэнтралізму, аднолькава моцнай як сярод правых, таксама і левых. І вось цяпер праблема захаваньня поўнай ня толькі культурна-нацыянальнай самастойнасьці, але і амаль ня поўнай дзяржаўнай незалежнасьці ў рамках адзінага Саюзу для ўсіх народаў С.С.Р.Р. можа лічыцца вырашанай.

Лепш за ўсіх мы, беларусы, ведаем, што робіцца для беларускага нацыянальнага адраджэньня ў Усходняй палове нашае Бацькаўшчыны...

Гэтым, вялікай важнасьці, запраўдным пераломным мамэнтам у гісторыі разьвіцьця С.С.Р.Р. палажаны моцны грунт запраўды вольнага культурнага разьвіцьцья і адраджэньня ўсіх народаў Саюзу, а перадусім нашага беларускага народу.

І праўду кажа перадавік „Известий“, што толькі на гэтым вольным разьвіцьці асобных нацыян. частак грунтуецца сіла і пасьпех Вялікага цэлага Фэдэрацыі і наадварот—усе гэтыя асобныя нацыянальныя арганізмы ў сіле і моцнасьці магутнага Саюзу знаходзяць грунт і абарону для свайго вольнага і бязьмежнага разьвіцьця... Вось чаго ня маюць пагарджаныя „нацыянальныя меншасьці“ ў Польшчы... Але ня мае, зразумела, гэтага і Польшча ад сваіх прылучаных да яе, але адпіхнутых ей ад сябе народаў...

Што-ж робіцца на падставе гэтай новай Канстытуцыі С. С. Р. Р. у сэрцы Усходняй Беларусі у Менску, сталіцы Края і сядзібы яго самастойнага ураду.

Праблема стварэньня нацыянальнай народнай школы можа лічыцца вырашанай ужо тамака зусім. Праца ідзе толькі ў напрамку пашырэньня і паглыбленьня нацыянальнай культуры ў гэтай галіне беларускага жыцьця.

Даволі сказаць, што ў Менску маецца больш дзесятку вышэйшых вучэбных закладаў, ня лічучы сярэдніх і пачатковых. На чале усіх стаіць Беларускі Дзяржаўны Унівэрсытэт, у якім пануе беларуская мова і працуюць найпаважнейшыя навуковыя сілы пераважна вярнуўшыхся да Бацькаўшчыны з усіх краеў С. С. Р. Р. і ўсяго сьвету, забыўшыхся было аб тым, што яны—яе сыны, дзеячоў-беларусаў... Магутная сваей культурай расейская вышэйшая інтэлігэнцыя таксама аддае свае сілы і сваю веду на карысьць беднага пакуль што усім гэтым беларускага сьвету, памагаючы яму стаць на ўласныя ногі, але ня руйнуючы яго душы, як гэта робіцца дзе інш...

За апошні год на полі гэтай нацыянальна-культурнай працы зроблена вельмі многа. А перадусім зроблена тое, што фундамэнт пад маладым гмахам беларускай народнай культуры так умацаваны, што запраўды ўжо ніякая пякельная моц не здалее яго разбурыць...

М.

Каапэрацыя.

Хто цяпер ня чуў аб каапэрацыі? Ды кожны. Занадта каапэратыўны рух апошнія гады разьвіўся і пашырыўся. Амаль ня ў кожным мястэчку ёсьць каапэратыў. Але яшчэ шмат хто няясна сабе прадстаўляе, што такое каапэрацыя.

Большасьць існуючых цяпер у Заходняй Беларусі каапэратываў—пераважна спажывецкія таварыствы—заложаны былі ў часе вайны і рэвалюцыі, калі цяжка стала здабываць нават за грошы найпатрабнейшыя рэчы, як соль, карасіна, цукер і інш. Вось-жа ў гэты час улады, якія адна адну замянялі ў нашым краі, стараючыся перашкодзіць зьдзірству прыватных гандляроў, утварылі свае харчовыя ўстановы, якія ведалі справай падзелу гэтых найпатрабнейшых прадуктаў. Зразумела, што гэтыя ўстановы пачалі карыстацца помачай каапэратываў для падзелу між люднасьцяй гэтых прадуктаў. Вынікам такога палажэньня зьявіўся стыхійны рост каапэратыўных арганізацый — бязсыстэмны і ў большасьці выпадкаў зусім несьвядомы. У каапэратывы запісываліся ўсе бадай выключна дзеля таго, каб дастаць свае фунты солі, газы і інш., кожны стараўся належаць да як мага большага ліку каапэратываў, каб болей скарыстаць з танных урадовых прадуктаў. Складка ў каапэратывах была вельмі малая, прыблізна не перавышала вартасьці аднаго пуда жыта—так, што за адну, дзьве пакупкі танных прадуктаў можна было лічыць, што яна акуплялася. Усё гэта разам: няпэўны ваенны час, матар‘яльная слабасьць каапэратываў і несьвядомасьць іх сяброў рабілі тое, што каапэратыўныя таварыствы рабіліся ў вачох людласьці ня трывалымі цэглінамі новага ладу грамадзкага жыцьця, а часовымі крамкамі, з каторых можна скарыстаць, а калі ня будзе паўдармовага тавару, дык прападзі яны!

Усе гэтыя варункі вытварылі пагляд на каапэратыўныя арганізацыі, як на ўрадовыя крамы, якія, не накладаючы ніякіх абавязкаў на сябра, павінны даваць яму шмат чыста матар‘яльных карысьцяў.

А тым часам гэтак быць не павінна. Праўда, каапэратыўны рух мае галоўнай мэтай паднесьці дабрабыт працоўнага народу, але, каб дасягнуць гэтага, прапануе супольную працу—супольнае нясеньне абавязкаў.

Каапэратыўны рух зарадзіўся ў Англіі, у першай палове прошлага стагодзьдзя. Закладчыкамі першай спажывецкай каапэратыўнай крамы былі работнікі-ткачы у месцы Рочдэль.

У часе вялікага прамысловага крызісу, агульнага безработцьця, калі ўсе работнікі знаходзіліся ў вельмі цяжкіх матар‘яльных варунках, у некалькіх асоб паўстала думка супольнымі сіламі памагчы сабе ў агульнай бядзе.

Запраўды, палажэньне кожнага работніка было не цікавае. Мізэрная аплата працы ў часе такога эканамічнага крызісу, выкліканага цэразмернай прадукцыяй тавараў, якіх фабрыканты ня могуць збыць і дзеля гэтага затрымліваюць вытворчасьць, выкідаючы на брук работнікаў, зусім узалежнівала работніка ад крамніка, які даючы тавар на павер, у канцы тыдня атрымліваў ўвесь заробак з работніка і дзеля гэтага, гэты апошні ня мог, ані слова, пярэчыць пану крамніку, што ў муку дамешана крэйда, падобна да простай жоўтай фарбы, малако на палову з вадой і г. д. Ня мог нават пачаць купляць у іншай краме, там адразу ў крэдыт не дадуць.

„Дарага, дрэнна?—ну што-ж ідзеце, купляйце дзе таньней“—вось адказ крамніка.

У гэткіх абставінах невялікая група сьвядомых работнікаў прыступіла да працы,—арганізацыі першага каапэратыўнага спажывецкага таварыства, спаткала іх недаверчываасьць з боку сваіх таварышаў-работнікаў і злыя кпіны з боку крамнікаў: „паглядзім, як жабракі-ткачы адчыняць сваю краму“.

Але ткачы рупна ўзяліся за працу, свае удзелы, якія яны ўстанавілі ў вартасьці 10-ёх залатых рублёў, не маглі зложыць зразу, а складалі па троху, так што зьбіраньне паеў цягнулася больш году.

Калі закладчыкі ўнесьлі свае складкі, пачалі працу: спачатку проста супольна куплялі найпатрабнейшыя рэчы ў гуртовых складах і з гэтага ужо мелі дзьве карысьці: 1) заўсёды мелі тавар добры, бяз розных дамешкаў. 2) мелі яго таньней, бо дадавалі да сваёй цаны толькі расходы.

Хутка аказалася аднак, што прадаваць і праўдзівей дзяліць між сяброў тавар бэз палічэньня вельмі дрэнна, бо часам так здаралася, што на якім-небудзь тавары трацілі (што псавалася, а то былі розныя супольныя выдаткі), а апрача таго капітал не павялічываўся і справа не разьвівалася.

Гэта прымусіла ўвясьці падзел тавараў па сярэдняй рынкавай цане. А ў канцы году атрыманую падвышку дзяліць між сябраў паводле забору кожнага — хто болей узяў тавараў у таварыстве таму прыпадае болей з падвышкі.

Галоўнай-жа мэтай справядлівых Рочдэльскіх Пачынальнікаў (Піонэраў), на якую ішла і частка падвышкі на тавар — была культурна-асьветная праца сярод сваіх несьвядомых таварышаў - работнікаў, усе бадай Рочдэльскія Піонэры былі сьвядомыя сацыялісты, або прыхільнікі іншых радыкальных палітычных кірункаў і дзеля гэтага разумелі, што толькі сьвядомыя масы работнікаў змогуць стварыць запраўды магутную каапэратыўную арганізацыю, якая зможа даць найбольшыя карысьці работнікам, і супольна з прафэсыянальнымі і палітычнымі работніцкімі арганізацыямі, якія даб‘юцца палітычнага і сацыяльнага вызваленьня працоўнага народу, створыць новы справядлівы эканамічны лад—дзе работнік адначасна будзе сам сваім гаспадаром.

Нядоўга прышлося пасьмяяцца злосьнікам з працы Справядлівых Рочдэльскіх піонэраў: па якімсь часе яны адчынілі каапэратыўную краму і, дзякуючы рупнай культурна-асьветнай працы усіх сяброў першага каапэрацыйнага таварыства, ён паволі здабываў сымпатыкаў-сябраў.

Нядаўна была 75-ая гадавіна закладзінаў таварыства Рочдэльскіх піонэраў.

Каапэратыўныя арганізацыі ўсяго сьвету сьвяткавалі гэты дзень.

Аграмадныя камяніцы, фабрыкі, на‘т караблі уласнасьць каапэратыўных арганізацый, сьведчаць аб поступе каапэрацыі — думцы 17 простых Рочдэльскіх ткачоў.

Апошні час і ў нас у Заходняй Беларусі каапэратыўны рух значна аздаравіўся і матар‘яльна памацнеў.

Узрасла і сьвядомасьць сярод сяброў каапэратыўных арганізацыяў. Сьведчыць аб гэтым і разьвіцьцё цантральнай арганізацыі спажывецкіх каапэратываў—Саюзу Каапэр. Таварыстваў Спажыўцаў у Вільні, гандлёвыя абароты якога за м-ц лістапад 1923 г. дасяглі 20.000.000 000. польск. мк., ня лічучы абаротаў у сямёх аддзелах Саюзу, што знаходзяцца у Дукштах, Браслаўскага пав., у Паставах, Дунілав. пав., Глыбокім, Дзісьненскага пав., Маладэчыне, Вялейскага пав., Смаргонях, Ашмянскага пав., Багданаве, Валожынскага пав. і ў Беняконях, Лідзкага пав., якія разам з цэнтрам у Вільні абслугоўваюць каля 200 таварystваў.

На жаль, у Заходн. Беларусі дагэтуль разьвіваецца толькі спажывецкая каапэрацыя; сельска-гаспадарчая каапэрацыя, пакуль што, вельмі слабая. Тлумачыцца гэта тым, што аб каапэрацыі, якая магла-б арганізаваць супольны збыт вясковых прадуктаў і вырабаў, не магло быць і гутаркі ў варунках, калі места само зьяўлялася на вёску ў постаці спэкулянтаў на прадукты. Цяпер-жа, калі варункі зьмяніліся, а цэны па гарадох (гуртовыя) і на вёсцы часам розьняцца ўдвая, ды йшчэ зьяўляецца магчымасьць экспорту заграніцу,—дык цяпер арганізацыя каапэратываў па збыту: яек, масла, сыраў, лёну і збожжа стаіць на парадку дня.

Арганізацыя-ж дзеля супольнага карыстаньня машынамі там, дзе сялянскія гаспадаркі перайшлі ад першабытнага карыстаньня зямлёй (палоскі),—адзіны спосаб, каб селянін пачуў сябе запраўдным гаспадаром.

А. К.

Палітычныя падзеі.

ПОЛЬШЧА.

Рада міністраў апрацавала праект закону аб надзвычайных паўнамоцтвах для ўраду. Гэты праект 2 студзеня будзе разгледжаны соймавай камісіяй і ўнесены на пленум бліжэйшага паседжаньня Сойму.

У Варшаве адбываюцца абрады зьезду мяшанай гранічнай камісіі на Ўсходзе. У зьезьдзе бяруць удзел прадстаўнікі польскай і расейска-украінска-беларускай дэлегацыяў.

Францускі сэнат зацьвердзіў закон аб удзяленьні Польшчы пазычкі на ваенныя мэты ў 400 мільёнаў франкаў. Як паведамляюць польскія газэты, хутка распачнецца дастаўка ў Польшчу ваенных матар‘ялаў, як залічка пазыкі.

„Ilustrowany Kurjer Codzienny“ паведамляе, што ў Парыжы падрахаваны выдаткі на армію ген. Гальлера. Як вядома, польскі „Komitet Narodowy“ забавязаўся ад імя будучага польскага ўраду зьвярнуць Францыі ўсе выдаткі па арганізацыі польскай арміі. У канцы 1919 г. францускі ўрад прадставіў рахунак на 450 мільёнаў франкаў. Польская камісія пасьля трохгадовай працы ўстанавіла, што выдаткі выносяць 442 мільёны франкаў. Трэба будзе накладаць новыя падаткі, каб заплаціць гэты вялізарны доўг.

---

29 сьнежня ў Кракаве распачаўся Кангрэс Польскай Сацыялістычнай Партыі.

У міністэрстве скарбу адбыліся нарады ў справе валёрызацыі падаткаў і данінаў.

„Gaz. Warz.“ паведамляе, што з Новага Году будуць звалёрызаваны паштовыя тарыфы. Аплата за звычайнае пісьмо будзе выносіць 10 сантымаў, тэлеграмы за слова 8 сант. Гэта знача, што пры цяперашнім курсе франка аплаты будуць павялічаны ў 4—5 разоў.

Пастуляты нацыянальных меншасьцяў.

У часе спробаў пасла Тугута ўтварэньня ўраду, усе клюбы нацыянальных меншасьцяў у Польскім Сойме выставілі гэткія дамаганьні:

1) У сваім экспозэ прэм‘ер рашуча абвесьціць, што ўрад будзе лічыць за дзяржаўную неабходнасьць парваць з дасюлешнім мэтадам нэгацыі адносна пастулятаў нацыянальных меншасьцяў і перанясьці да неадкладнага заспакаеньня найбольш палючых патрэбаў гэтых меншасьцяў у азначаных канстытуцыяй рамках.

Урад будзе трактаваць грамадзян, якія належаць да нацыянальных меншасьцяў, як раўнапраўных і заклікаых да разбудовы Польскай дзяржавы нароўні з польскім народам.

2) Пры старшыні Рады Міністраў будзе ўтвораны падсэкрэтарыят для спраў усіх нацыянальных меншасьцаў з асобнымі аддзеламі для паасобных меншасьцяў, г. зн. беларускай, нямецкай, украінскай і

жыдоўскай. Першым галоўным заданьнем гэтага падсэкрэтарыяту будзе апрацаваньне праектаў, законаў у справе арганізацыі нацыянальных грамадзянстваў і пашырыць над імі апеку.

3) Урад зараз-жа прыступіць для спыненьня ўсіх агранічэньняў і прасьледаваньня, якія стасаваліся праз урады з экстэрмінацыйнай праграмай адносна да нацыянальных меншасьцяў.

Урад шляхам загадаў здаволіць пастуляты нац. менш., якіх рэалізацыя не вымагае ўставадаўчага шляху. (Справа абыватэльства, прыватныя школы, свабоднае ўжываньне мовы кожнай меншасьці на публічных сабраньнях, таварыствах, абвестках і г. д.).

4) Урад унясе і правядзе праз законадаўчыя палаты законы, адмяняючыся ўсялякія агранічэньні правоў грамадзян, якія належаць да нацыянальных меншасьцяў, істнуючых дагэтуль супраць канстытуцыі, таксама, як і ўставы, нармуючыя школьную справу і арганізацыю нацыянальных грамадзянстваў.

ЧЭХІЯ.

„Temps“ паведамляе, што ў палове студзеня адбудзецца падпісаньне француска-чэскай умовы. Гэтая ўмова будзе мець пункты аб ваенным саюзе і ўтрыманьні сучаснага палажэньня ў Эўропе, згодна з Вэрсальскім трактатам.

ФРАНЦЫЯ.

Буджэт Францыі на 1924 год прадбачыць 23.950.000.000 даходу і 23.382.000.000 франкаў расходу. Аплата адных толькі працэнтаў паваенных даўгоў выносіць больш як 3 мільярды фран.

Ува Францыі вельмі нездаволены Польшчай, што яна фінансавым дарадчыкам запрасіла ангельца Юнга, а не француза; гэта лічаць аслабленьнем францускіх уплываў у Польшчы.

У зьвязку з новымі прапазыцыямі нямецкага ўраду у справе акупацыі Рура і Надрэніі, Пуанкарэ заявіў, што толькі тады ачысьціць акупаваныя абшары, калі немцы заплацяць усе адшкадаваньні. Дзеля таго, што Партыя Працы, якая трэба спадзявацца, хутка возьме ўладу ў Англіі, глядзіць на гэтую справу зусім іначай, можна спадзявацца вострага змаганьня паміж Францыяй і Англіяй.

ГРЭЦЫЯ.

У Грэцыю варочаецца Вэнэзілос, які мае стаць на чале ўраду. Пасьля выезду грэцкага караля з Грэцыі, румынскі ўрад адазваў свайго пасла з Афінаў.

Канфлікт Англіі з Арганістанам.

У зьвязку з забойствам англічан у пагранічнай інда-афганскай зоне ангельскі прадстаўнік у Афганістане зьвярнуўся да Афганскага ўраду з дамаганьнем поўнай капітуляцыі Афганістана перад Англіяй. Паміж іншым Англія дамагаецца, каб Афганітан парваў зносіны з Радавымі Рэспублікамі. Калі Афганістан ня згодзіцца на гэтыя дамаганьні Англія пагражае вайною.

Гэты канфлікт выклікае вялікі непакой у палітычных колах С. С. Р. Р., бо замах Англіі на незалежнасьць Афганістана, якую ён здабыў цяжкай барацьбою, зьяўляецца пагрозай зьніштажэньня адзінай буфэрнай дзяржавы паміж Англіяй і С. С. Р. Р.

Чычэрын разглядае ангельскі ўльтыматум, як акт першараднага палітычнага значэньня, вынікі якога трудна прадугледзець. Англія рыхтуецца да ўзнаўленьня ваеннай дзейнасьці проціў Афганістана, на граніцы якога знаходзіцца 74 ангельскіх аэропляны. Кансэрватыўны ангельскі ўрад пакідае цяжкую спачыну свайму наступніку.

З Польскага Сойму.

У чацьвер 20 сьнежня старшыня міністраў *Ул. Грабскі* выступіў перад Соймам з праграмнай прамовай новага ўраду. Пан Грабскі зазначыў, што першым і неадкладным заданьнем габінэту лічыць направу фінансаў, без чаго немагчымы поступ у іншых галінах дзяржаўнага жыцьця. Урад будзе трымацца мірнага кірунку ў заграпічнай палітыцы, а таксама імкнуцца да спыненьня вострай унутранай барацьбы паміж пасобнымі групамі, дзеля чаго будзе адкладаць на далей усе спорныя справы.

Для направы фінансаў урад будзе імкнуцца праз павялічэньне падаткаў, а таксама надзвычайных даходаў, як атрыманьне ўнутраных пазычкаў, якія-б давалі карысьць тым, хто пазычае. Распачатая папярэднім урадам акцыя ашчаднасьці будзе праводзіцца і далей, так, каб гэта не адбілася дрэнна на абароне краю, адміністрацыі і асьвеце. Пан Грабскі пакладае вялікую надзею на валёрызацыю падаткаў (аблічэньне падаткаў у моцнай заграпічнай валюце, напр. у швайцарскіх франках) і на хутчэйшую сплату падатку ад маемасьці.

Гаворачы аб рэформе валюты, якая будзе палягаць на спыненьні друкаваньня незабясьпечаных нічым папяровых грошай, міністар ня тоіць, што гэта можа выклікаць гаспадарчыя труднасьці, а дзеля гэтага патрэбна будзе падтрыманьне гаспадарчага жыцьця.

Для правядзеньня у жыцьцё пастаўленых сабе заданьняў урад дамагаецца надзяленьня яго надзвычайнымі паўнамоцтвамі на адзін год, бо толькі тады ўрад можа разьлічаць на направу фінансаў без заграпічнай фінансавай апекі.

Паслы *Глонбіньскі* (эндэк) і *Дубановіч* (хр.-нар.), выказваючыся прынцыпова, што толькі ўрад, абапёрты на польскай большасьці, можа запраўды вывясьці з цяжкога становішча, абяцаюць падтрымаць урад Грабскага, калі ён ня будзе ў сваей палітыцы падлягаць партыйным уплывам.

Пасол *кс. Ількоў* (хлібароб) і *Ясінскі* (кат.-люд.) выказваюцца за падтрыманьнем ураду.

Далейшая дыскусія над экспозэ п. Грабскага адбылася ў наступным паседжаньні 21 сьнежня.

Пасол *Тугут* (Wyzw.) скардзіцца, што яму ня ўдалося ўтварыць парлямэнтарнага ўраду, абапёртага на польскай лявіцовай большасьці. Тугут засьцярагаецца, што ён прынцыпова ня можа згадзіцца з тым, што нацыянальныя меншасьці не павінны быць дапушчаны на творчай дзяржаўнай працы, але імкнуўся абапёрці свой урад на польскай большасьці, каб абараніць яго ад дэмагогіі справа. Да асобы цяперашняга старшыні міністраў і яго ўраду партыя Тугута ня мае поўнага даверыя з боку палітычнага, але мае даверыя як да яго, так і да яго таварышоў, спэцыяльных здольнасьцяў і дзеля гэтага падтрымае яго ў фінансавых імкненьнях, пад варункам, што падатковы цяжар будзе разложаны на ўсіх. Тугут абяцае захаваць нэйтральную прыхільнасьць адносна да ўраду Грабскага.

П. *Хаціньскі* (хадэк) заяўляе, што ягоны Клюб выражае даверые ўраду.

П. *Барліцкі* (P. P. S.) ня можа ўзяць адказнасьці за ўрад Грабскага. Праграма габінэту нічога не гаворыць аб палітычных справах. Ні праграма, ні склад ураду ня могуць задаволіць пастулятаў дэмакратычнай палітыкі. Не жадаючы выклікаць новага крызісу P. P. S. устрымаецца ад галасаваньня, а далейшыя адносіны да ўраду ставіць у залежнасьці ад выпаўненьня гэткіх варункаў: 1) спыненьне дарагоўлі і спэкуляцыі, 2) аздараўленьне фінансаў павінна апірацца на ападаткаваньні багатых клясаў, 3) прыняцьце пад увагу культурных, прасьветных і грамадзкіх заданьняў, 4) валёрызацыя платы, 5) забясьпячэньне безработных, 6) ушанаваньне канстытуцыі, 7) зьмена палітыкі адносна меншасьцяў, 8) спыненьне палітычных прасьледаваньняў і звальненьне арыштаваных за генаральную забастоўку.

П. *Дэмбскі* (Пяст) кажа, што яго клюб падтрымліваў усялякія ўрады, дык і гэты ўрад падтрымае.

П. *Рэйх* (Кола жыд.) адзначае, што старшыня міністраў, абвяшчаючы пасыўнасьць у палітычных справах, тым самым ня будзе рабіць ніякіх зьменаў у дасюлешняй сыстэме крыўдаў адносна жыдоў. Ніхто ня ўпарадкуе фінансаў, пакуль грамадзяне дзеляцца на гаспадароў і ілотаў, пакуль вядзецца экстэрмінацыйная палітыка. Кола жыдоўскае ня можа давяраць сучаснаму ўраду.

П. *Плюта* (Pol. Zw. Lud.) заяўляе, што ягоны Клюб пакідае сабе вольную руку адносна габінэту Грабскага.

Пасол *П. Васыньчук* (Укр.) прызнае патрэбу безадкладнага аздараўленьня фінансаў, але адносіцца адмоўна да абвешчаных урадам падставаў направы, дзеля таго што аздараўленьне павінна папярэдзіць 1) парваньне з дасюлешняй палітыкай адносна да украінскага народу, 2) увядзеньне ў жыцьцё канстытуцыі і 3) пастановаў Вэрсальскага трактату, датычачых нацыянальных меншасьцяў. Аздараўленьне бачыць ня ў новых падаткавых законах, але ў канфіскаце маёнткаў спэкулянтаў, узбагаціўшыхся пасьля вайны, банкіраў, прамыслоўцаў, вялікіх гандляроў і абшарнікаў. Толькі работніцка-сялянскі ўрад, які задаволіць патрэбы нацыянальных меншасьцяў і ўвядзе ў жыцьцё падставы самаазначэньня народаў запраўды зможа правясьці аздараўленьне фінансаў. Дзеля гэтага украінскі клюб будзе галасаваць проціў выражэньня даверыя ўраду п. Грабскага.

П. *Гэрц* (N. P. R.) заяўляе, што яго клюб падтрымае габінэт Грабскага пад варункам, што ён будзе імкнуцца да направы скарбу праз раўнамерны расклад падатковых цяжараў на ўсе слаі ў залежнасьці ад іх заможнасьці.

П. *Карац* (Немец) з прычыны таго, што прэм'ер не азначыў свайго становішча да немцаў, ня можа давяраць ураду.

Пасол *Тарашкевіч* (Бел. Кл.). Сучасны ўрад п. Грабскага прыходзіць да ўлады пад знакам аздараўленьня фінансаў. Калі справа йдзе аб направе фінансаў, зусім шчыра жадаем яму ўдачы, але ня верым у гэтую направу. Ня верым дзеля таго, што паводле нашага разуменьня аздараўленьне скарбу цесна зьвязана з радыкальнай зьменай усей заграпічнай і ўнутранай палітыкі. Сучасны ўрад пана Грабскага ня здольны гэтага зрабіць; зрабіць гэта можа толькі ўрад абапёрты на шырокіх слаёх сялян і работнікаў, а знача работніцка-сялянскі ўрад. Лічым, што польская дэмакратыя павінна стварыць гэткі ўрад (*П. Дубановіч: ці пан—работнік ці селянін?*) Я—селянін, а пан—абшарнік, дык усё ў парадку. Лічым, што нават пры сучасным складзе Сойму, калі-б партыі датрымалі сваіх забавязаньняў адносна выбаршчыкаў, дык істнавала-б плятформа для ўтварэньня гэткага ўраду. Але ўсё няшчасьце, што ў нас, калі йдуць на выбары, дык усё абяцаюць, але калі прыходзіцца ствараць законы, дык сваіх забавязаньняў не датрымоўваюць. Вось-жа заклікаем польскую дэмакратыю да ўтварэньня ў адпаведны мамэнт работніцка-сялянскага ўраду і гэтакаму ўраду мы будзем давяраць.

Што-ж датыча складу сучаснага габінэту, для нас зьяўляецца сусім выразным, што гэты габінэт запарлямэнтарны, але з моцнай правай ахварбоўкай. Урад Сікорскага быў запарлямэнтарным урадам з левай ахварбоўкай і апрача няшчасьцяў нічога нам ня даў. Баімося, што і гэты ўрад пойдзе ў гныбленьні беларускага народу, наагул у гныбленьні крэсаў нават далей, чым папярэдні ўрад, дзеля таго, што папярэдні ўрад меў той вялікі плюс, што быў урадам парлямэнтарным і нёс адказнасьць.

Баімося, што сучасны ўрад, маючы выразна правы склад, будзе й далей каціцца направа і направа і аканчальна зробіцца паслухмянай прыладай у руках правіцы. Дзеля гэтага ня можам давяраць гэтаму ўраду.

П. *кс. Оконь* выказваецца проціў ураду п. Грабскага.

П. *Ланьцуцкі* (Камуніст) лічыць, што рацыяй істнаваньня сучаснага ўраду ёсьць прадоўжаньне ўраду Хьена-Пяста нават пасьля распаду дасюлешняй большасьці; прадстаўляе ён жываедныя клясовыя інтарэсы абшарнікаў, капіталістаў і банкіраў, а ўтвораны, каб адвярнуць увагу ўзбураных народных масаў. У заграпічных адносінах урад ня хоча вясьці палітыкі мірнага сужыцьця з радавымі сялянска-работніцкімі рэспублікамі, але будзе вясьці самазабойчую палітыку выслугоўваньня пражорлівым імпэрыялістычным заборцам. Дзеля гэтага камуністычная фракцыя адмаўляе ў даверы ўраду.

П. *Прылуцкі* заяўляе, што жыдоўская дэмакратыя можа давяраць толькі такому ўраду, які можа зрэалізаваць асновы канстытуцыі і трактат аб нацыянальных меншасьцях.

Вынікі галасаваньня мы падалі ў папярэднім нумары.

З газэт.

З перадкалядных газэт.

Калі выясьнілася, што ўрад п. Грабскага выбраў „курс направа“, — спусьціўшая пры вестцы аб габінэце п. Тугутта нос эндэцкая і кансэрватыўная прэса зразу загаварыла „вольна“ і „сьмела“. Пасыпаліся самыя брудныя лаянкі перш за ўсё проці... найвышэйшае польскае дзяржаўнае ўстановы: проці Сойму!

„Gaz. Warsz.“, гаворачы аб патрэбе дзяржаўнага перавароту і дыктатуры, так кажа аб Сойме:

> Як крыніца законаў і падстава ўраду павінна быць выбрана з народу цела сьветлае, чыстае і творчае, а ня цёмная, брудная і бязплодная зьбіраніна....

„Цёмная, брудная, бязплодная зьбіраніна“—гэта паводле эндэцкае прэсы польскі сувэрэнны Сойм! Калі-ж так ацэніваць народных выбранцаў, дык трэба зрабіць вывад, што — замест сойму эндэкі зьбіраюцца пасадзіць на сьпіну працоўным масам Польшчы „сьветлага і чыстага“ караля. Іншага выхаду для тых, хто плюе на народнае прадстаўніцтва, няма. І пэўне эндэкі хутка адкрыта павядуць агітацыю за манархічную ўладу, як гэта ўжо даўно робяць кансэрватысты.

Яшчэ больш рэзка проці Сойму і паслоў выступіла віленскае кансэрватыўнае „Słowo“. У сьвяточным нумары гэтае газэты чытаем:

> Варшаўскія газэты наказуюць, што наша Пасольская Палата пастанавіла выплаціць сабе напярод сутачныя за студзень. З дзяржаўнага скарбу прынесьлі ў пятніцу вялізарныя пакі і выплацілі на 310.000.000 марак кожнаму з гэтых 444 *дармаедаў*.

Мы падчыркнулі тое імя, якое *польская* газэта дае *польскім* народным выбранцам. Чытаючы гэтае і яму падобныя выступленьні *польскага* грамадзянства проці сваіх найвышэйшых дзяржаўных установаў і, значыцца, *проці польскай дзяржавы*, нельга дзівавацца, што да гэтае дзяржавы ніхто ня мае веры і што, каб выплаціць паслом па *50 рублёў* золатам (у Расеі паслы дасталі па 350 руб. золатам!), трэба насіць цэлыя вялізарныя пакі польскіх марак!

Гаворачы аб павазе Польскае дзяржавы, нельга не адзначыць яшчэ аднаго факту, які гэту павагу Польшчы зводзіць заграніцай да нуля. Увагу гэту робіць „Robotnik“ з прычыны „адкладу“ п. Грабскім разьвязаньня пытаньня аб „нацыянальных меншасьцях“ у Польшчы:

> У справе нацыянальных меншасьцяў п. Ул. Грабскі не пазываецца ўжо на стан скарбу, але і гэту справу адкладае, хаця яна прадстаўляе адно з найбольш палючых пытаньняў Рэчыпаспалітае і *аднэй з крыніц няўдачлівасьці нашае заграпічнае палітыкі.*

Добра, што хаця польскія сацыялісты пачынаюць разумець, што зруйнавалі і руйнуюць Польскую дзяржаву... самі-ж гаспадары яе!

Ці споўнілі Вы свой абавязак адносна Цантр. Беларускай Школьнай Рады? Ці заплацілі Вы належачую ад Вас грашовую складку за гэты месяц?

З УСЯЕ БЕЛАРУСІ.

ЗАХОДНЯЯ БЕЛАРУСЬ.

ХРОНІКА.

Прэсовыя справы: Былы рэдактар зачыненых беларускіх часопісаў „Наш Сьцяг“ і „Вольны Сьцяг“ Язэп Лагіновіч атрымаў акт абвінавачаньня за зьмяшчэньне ў № 17 „Нашага Сьцягу“ артыкулу „Трэба склікаць усебеларускі зьезд Заходняй Беларусі“, у якім пракуратура дагледзела падбурэньне чытачоў да бунтаўнічых і здрадніцкіх чынаў і да ненавісьці паміж паасобнымі часткамі люднасьці Польскай Рэспублікі (арт. 129, п. 1 і 6 К. К.). У гэтым артыкуле, згодна з актам абвінавачаньня, аўтар даводзіў, што „беларуская люднасьць у Польшчы павінна імкнуцца да ўтварэньня незалежнай Беларускай Дзяржавы праз адарваньне ад Польшчы часткі яе тэрыторыі. што ў Польшчы беларуская люднасьць падлягае уціску і дэнацыяналізацыі і што з мэтай дасяжэньня незалежнасьці гэтая люднасьць павінна стварыць цесную і сталую нацыянальную арганізацыю“.

Другі акт абвінавачаньня закідае гр. Я. Лагіновічу зьмяшчэньне ў № 1 „Вольнага Сьцягу“ артыкулу „Дзесяць запаведзяў“, у якім крытыкуецца і зьневажаецца абрад прысяг (арт. 73 ч. І п. 2 і 74 ч. І п. 1 і ч. ІІ п. 2 К. К.).

Абедзьве справы будуць разглядацца Акружным Судом у Вільні.

Вечарына. 29 сьнежня ў залі Беларускай Гімназіі на карысьць незаможных вучняў Гімназіі наладжана была стараньнем Бацькаўскага Камітэту вечарына. Пастаўлена была п'еса Ф. Аляховіча „Страхі Жыцьця“.

Пад суд за брахню. Рэдактар „Dziennika Wileńskiego“ пацягнуты пад суд за зьмяшчэньне ў № 271 артыкулу „Nietykalni“, дзе падапы нязгодныя з праўдай факты аб мітынгу ў Работніцкім Доме, склікацым праз пасла Квапіньскага (P. P. S.).

Камуністычныя адозвы. На днях па вуліцах Вільні ў вялікім ліку былі параскіданы камуністычныя адозвы ў справе Кракаўскіх выпадкаў і заклікаючыя да барацьбы з урадам Хьена-Пяста.

Прызыў 1903 года. У хуткім часе адбудзецца прызыў 1903 году. Пры прызыве будуць давацца адсрочкі тым, хто вучыцца ў сярэдніх і вышэйшых школах, але не пазьней як да 1 ліпня 1924 г.

Весткі з вёскі.

Новыя зьдзекі паліцыі ў Косаўскім павеце.

Ня гледзячы на ўсялякія пратэсты люднасьці, дэлегацыі ў Сойм, інтэрпэляцыі ў Сойме, нашы Косаўскія царкі правяць пасвойму. Але так правяць, што народ са страху дрыжыць і просіць у Бога, каб лепей прыслаў у хату сьмерць, чым паліцыю.

Так 22 лістапада а першай гадзіне ночы камэндант пастарунку Сьвента-Вольскае паліцыі з двама паліцыянтамі прышлі ў дом грамадзяніна вёскі Велькая Гаць, Косаўскага пав. Янкі Басалая 60 гадоў і пачалі вымагаць, каб ён сказаў, дзе знаходзіцца яго сваяк, які быў арыштаваны і з пад паліцэйскага канвою ў м. Косава ўцек. Янка Басалай, ведаючы, што сваяк яго арыштаваны, пачаў гаварыць, што ня ведае дзе ён і куды яго арыштованага павяла паліцыя. Болей нічога не даведаўшыся, паліцыя пачала „безпрыстрастный допрос“, пачала яго біць чым папала і па чым папала. Былшая пры гэтым яго жонка, Праксэда, 62 гадоў пачала прасіць і маліць паліцыю, каб пакінулі біць яе мужыка. Просьбу яе яны скора-ж уважылі і замест яго пачалі катаваць яе. Білі ня тольткі тады, калі стаяла на нагах, але і тады, калі нават бедная кабеціна страціла прытомнасьць і павалілася, яе пажывую пачалі дратаваць нагамі. Кончылася гэта тым, што памарыўшыся паліцыянты мусіць захацелі есьці, бо забралі 20 штук яец, жалезныя вілкі і 4 палатняных шлеі.

Ня лепшы лёс спаткаў і Ульяну Савіч, 26 гадоў. Тыя-ж самыя паліцэйскія, ўварваўшыся ў хату, пачалі вымагаць, каб яна сказала дзе яе муж. На яе адказ, што ён арыштаваны паліцыяй, яе пачалі біць. Былшая ў хаці дзяўчына, сястра арыштаванага, вылецела з хаты і пачала крычаць, просячы ратунку. Тады камэндант, выскачыў на двор, ухапіў яе за касу, прывалок у хату і пачаў біўшым у руках кіем біць па твару, разьбіў вуха і палец. Маці гэтае дзяўчыны, старэнькая 68 гадоў пачала прасіць, каб пакінулі біць. Калі-ж яна запыталася за што яе бьюць, дык азьвярэўшыя паліцыянты, не ўважаючы на яе старасьць, накінуліся на яе, звалілі з ног і пачалі біць і таптаць нагамі. Калі кабета страціла прытомнасьць і ляжала, як няжывая, паліцэйскія зьлітаваліся над ею і пачалі адліваць з вядра вадою гаворачы: „калі ты будзеш так абамляваць, старая к...., дык я на цябе сем вёдраў вады выльлю, а потым можаш ісьці з жалабою да Сойму“...

Косавец.

Порплішча, Дунілаўскага пав.

У нас ёсьць каапэратыў, але нейкі асобны, бо носіць толькі назоў каапэратыва. Я ведаю, што ў каапэрацыі ўсе роўны. А ў нас дык наадварот. У нас у каапэратыве лічацца роўнымі толькі паны, панячкі, ды паўпанкі. Калі селянін, ды яшчэ, крый Божа, ў лапцях, захоча быць сябрам гэтай каапэратывы, дык куды там,— і на парог ня пусьцяць. Робіцца гэта пасьля таго, як зачынілі наш сялянскі (пішу наш дзеля таго, што там былі сябры і ў лапцях) каапэратыў. Цяпер сяляне моцна задумаліся і чэшуць патыліцы, як паправіць справу. Бо ў панскі каапэратыў ісьці ня варта, злупяць даражэй, як у звычайнай краме, бо і ці варта купляць там, адкуль цябе чуць ня ў шыю гоняць. Талкуюць і гутарацьць, каб адчыніць зноў свой сялянскі, мужыцкі каапэратыў. А я параджу, што гутарыць мала, трэба адразу брацьбыка за рогі. Трэба сабрацца, зрабіць пастанову аб адчыненых каапэратывах і пачаць далейшую працу. На колькі я ведаю, ў Вільні ёсьць саюз каапэратываў, які пойдзе на сустрэчу вашым жаданьням. Дык не марнуйце дарэмна часу, а прыступайце адразу да працы.

Т—кі.

УСХОДНЯЯ БЕЛАРУСЬ.

З Менску.

Прэміі за палепшаныя способы вядзеньня сельскай гаспадаркі. Эканамічнай Нарадзе Беларусі даручана разглядзець і зацьвердзіць праект пастановы аб выдачы прэміяў у ліку 2 процантаў с.-г. падатку тым сялянам, якія ўвялі палепшаныя способы вядзеньня гаспадаркі

К арганізацыі с.-г. аддзелу пры Беларускім Музэі. Прынята пастанова аб арганізацыі пры Беларускім Дзяржаўным Музэі сельска-гаспадарчага аддзелу з экспанатаў беларускага павільёну ўсесаюзнай сельска-гаспадарчай выстаўкі.

Арганізацыя с.-г. аддзелу даручана Народнаму Камісарыяту Земляробства.

Адчыненьне яго будзе прыстасована да адчыненьня Цэнтральнага Дому Селяніна.

У Беларускім Выдавецтве. Беларускае Выдавецтва ў пачатку сьнежня выпушчае з друку „Роднае Слова“ Некрашэвіча, чарговы нумар „Полымя“ і беларускі каляндар на 1924 г.

Ажыўленьне каапэрацыйнага гандлю. У зьвязку з павышэньнем цаны на хлеб, значна ажывіўся каапэрацыйны гандаль на Беларусі.

У вялікім ліку купляецца мануфактура і харчаваньне.

Павялічыўся таксама збыт мяйсцовых тавараў за межы Беларусі. Між іншым распачалася адпраўка беларускай жывёлы ў Петраград і інш. мейсцы С.С.С.Р.

Скураныя тавары ЦБС збываюцца ў самых далёкіх мяйсцох СССР—у Разані, Туле, Курску і інш.

Прыезд беспрацоўных беларусаў з Польшчы. Гэтымі днямі з Смаргоні, Віленскай губ., у зьвязку з беспрацоўем у Польшчы, прыехала ў Менск партыя рабочых-беларусаў у ліку 11 чал.

Прыехаўшыя атрымалі з Народнага Камісарыяту Сацыяльнай Забясьпекі неабходную адзежу і выехалі ў розныя мейсцы СССР на працу.

Выкладаньне германазнаўства ў школах. Ува ўсіх школах і тэхнікумах Беларусі пачынаюцца заняткі па германазнаўству.

У плян германазнаўства ўваходзяць эканамічная і палітычная геаграфія Нямеччыны, тэхніка і партыйны рух.

Курс германазнаўства—трохмесячны.

ГРАМАДЗЯНЕ! Дарагоуля расьцецьць. Выдаваньне цяпер газэты вымагае вялікіх коштаў. Зьбірайце сярод знаёмых ахвяры на беларускі прэсовы фонд! Падтрымлівайце сваю газэту акуратнай высылкай падпісных грошай. Захвочвайце да падпіскі другіх!

Допісы.

Беларусы у Амэрыцы.

(Ад уласнага карэспандэнта).

Пашырэньне руху.

За штату Іллінойс, які фактычна стаў асяродкам беларускага руху ў Амэрыцы, самаарганізацыя беларускіх эмігрантаў пашыраецца шырокай хваляй. У першых днях сьнежня дэлегат Я. Варонка выяжджае ў штаты Індыяна (на ўсход) і Віскансін (на поўнач)—для дакладаў і мітынгаў. На Каляды назначана колькі лекцыяў у Нью-Ірку і Філадэльфіі.

Нацыянальнае пытаньне у Радавай Расеі і Беларусь.

Другая лекцыя беларускага дзеяча і лектара Я. Варонкі на тэму: „Нацыянальнае пытаньне ў Радавай Расеі і Беларусь“, якая адбылася ў сераду 14-га лістапада сабрала ў залі сходаў Беларускага Народнага Тавариства многалікую аудыторыю беларускіх выхадцаў. Ды і няма дзіва. Багатая эрудыцыя лектара, веда ўсіх галін расейскай палітычнай думкі навейшай эпохі, знаемасьць Я. Варонкі з усімі паміжнацыяльнымі ўзаемнаадносінамі народаў Усходняй Эўропы, а таксама яго шматгадовая грамадзянска-палітычная праца на Бацькаўшчыне, даюць яму права аўтарытэтна судзіць аб усіх адбываючыхся здарэньнях і рабіць бязабмылковыя вывады. Паміма гэтага, Я. Варонка прычароўвае аўдыторыю яшчэ тым, што умее знаходзіць у сваіх палітычных праціўнікаў добрыя стораны, ілюструе свае весткі дакумэнтамі і вынятнамі з прамоваў і дакладаў важакоў той ці іншай палітычнай партыі. Лекцыя гэта па свайму зьместу закранула цэлы шэраг пытаньняў, як напр.: аб нацыянальнасьці і нацыянальнай праблеме ў наш час наагул, аб розных відах падступу да вырашэньня нацыянальнага пытаньня на захадзе Эўропы, аб лёзунгах Вялікае вайны і Версальскага міру, аб Расейскай рэволюцыі і яе лёзунгу: мір бяз анэксыяў і кантрыбуцый на праве самавызначэньня народаў і г. д. Асаблівую ўвагу лектар зьвярнуў на падступ да вырашэньня нацыянальнага пытаньня расейскай камуністычнай партыяй ува ўсе перыяды яе істнаваньня: Жэнэўскі, Петраградзкі, Маскоўскі, ад першага абвешчаньня Р. С. Ф. С. Р. і да перабудовы Расеі ў С. С. Р. Р. Вялікай навіной для слухачоў зьявілася знаёмства з навейшымі пастановамі Р. К. П. аб беларусізацыі адміністратыўнага апарату ў Беларускай Рэспубліцы, аб абавязковым навучаньні, пачынаючы ад пачатковых і канчаючы Беларускім Дзяржаўным Унівэрсытэтам, у беларускай мове і ў той самы час барацьба з небеларускімі шавіністамі. Пасьля лекцыі, якая адбывалася каля 2 гадзін, Я. Варонка яшчэ доўгі час адказываў на запытаньні слухачоў, якія выклікаль былі тэзысамі лекцыі, а наастатак сказаў прамову аб значэньні адраджэньня сялянскага беларускага народу, як самага дэмакратычнага ў Эўропе.

Лектар меў вялікі ўсьпех.

І. Лабенец.

Адкрытае пісьмо

Высокапаважаны Грамадзянін Рэдактар!

Гэтым пісьмом мы, ніжэйпадпісаныя, маем гонар зазначыць, што карэспандэнцыі пад загалоўкам „Пісьмы з Латвіі“ за подпісам „Гуль“, зьмешчаныя у №№ 13 і 14 газэты „Змаганьне“, зьяўляюцца зусім аб'ектыўным апісаньнем становішча Беларускай Справы ў Латвіі.

У. Корці
І. Краскоўскі
П. Мядзіолко-Грыб
У. Пігулеўскі
А. Якубецкі

13/XII 1923 г.
м. Дзьвінск.

Пішыце да нас аб жыцьці-быцьці вёскі, аб сваіх ворагах і прыяцелях. Хай кожны падпішчык „Змаганьня“ будзе і яго супрацоўнікам.

Тэатр і мастацтва.

Пачатак працы Беларускага Дзярж. Тэатру ў Менску.

Другога і трэцяга лістапада ішоў „Кастусь Каліноўскі“, чацьвёртага—„Машэка“. Абодва творы паважанага рэжысэра белар. трупы гр. Міровіча. Якія-ж уражаньні ад п'есы і публікі.

Новы твор Е. Міровіча ўжо ў дзень адчыненьня сэзону пачынаў захопліваць публіку, якая на гэтай прэм'еры была далёка не аднастайнаю з публікаю, звычайна сабіраючаюся на беларускія спэктаклі. Але чым больш гэтая вытрыманая, асьцярожная на пахвалы публіка, абраз за абразом, знаёмілася з п'есаю, тым больш зьяўлялася такіх, хто ўжо цаніў яе высока. Два верхніх ярусы тэатру сваю ацэнку далі ўжо ў сярэдзіне п'есы, калі пад гром воплескаў запатрабавалі і віталі аўтара.

Што з першых-жа абразоў зьвярнула на сябе ўвагу ўсіх і аднагалосна было прызнана—гэта высокая тэхніка пастаноўкі: добрыя мастацкія дэкарацыі, жвавыя іх зьмены і прытым у цемнаце, добры грым, вопраткі і іншае. У гэтай п'есе надзворны бок быў вельмі высока пастаўлены.

Калі ў дзень адчыненьня артысты рабіліся зусім спакойнымі з далейшых абразоў, паступова на спэктаклі 3 лістапада ўсё ішло „як па маслу“: усё так зладжана, так умяркована, кожны адчувае такім на месцы, што ствараецца ўражаньне не артыстычнае ігры, а як-бы перад публікаю праходзіў абраз „жывога жыцьця“.

Праглядзеўшы два разы п'есу, можна зараз больш стала судзіць аб ёй, аб выканаўцах.

П'еса даўгавата—бязумоўна, асабліва чацьвёрты абраз яе. Як-бы скараціць—справа ня наша, а аўтара, але днём п'есу можна глядзець цалком ува ўсіх 9 абразох. Вечарам-жа гэта псуе агульнае ўражаньне, бо бубліка стамляецца.

Першы абраз для тых, хто не знаём з падпольнымі паўстанцкімі жондамі 1863 г., не саўсім зразумелы. Другі і трэці абразы публіцы падабаюцца. Чацьвёрты таксама, хаця бабы „крыху занадта“ даюць аб сабе знаць... Пяты—вельмі мастацкі і **мастацка-рэжысэрскі** скроені мастацкі вядзецца артыстамі. Шосты—добры па тэмпу і выяўленьню тэмпэраменту К. Каліноўскага. Сёмы—прыгож і па надворных дэкаратыўных данных і па таму „элегічнаму“ зьместу размовы героя з Старжынскаю, якая разам з ім выратавалася такі з Менску—можна сказаць з рук Лосева. Добры восьмы абраз, а наконт дзевятага мы гатовы з часткаю публікі, якая хацела бачыць больш пашыраным восьмы абраз, з тым, каб усё-ж такі ня ўбачыць свайго героя на шыбельніцы Мураўёва.

Артысткі Галіна (графіня), Міронава (пані Зямацкая)—мастацкія тварцы сваіх кабечых роляў. Грыгоніс добры Мураўёў, але грым далёкі ад партрэтнасьці. Таксама мастацкае выкананьне ролі. Ждановіч добры быў Дзюлеран (6 абраз). Крыніцы трэба пажадаць яшчэ большай пагарды і самапавагі для ролі біскупа Красінскага. Мастацкі выпаўняецца роля Крыловічам (Каліноўскі). Вельмі добра дадзены жандарскі гэнерал Высоцкі, ротны камандзір пан Дамэйка і селянін Янка. Добра вядуць свае ролі Дольскі (Маставой), Стэльніцкая (Старжынская ў 6 і 7 абразох), Рамановіч (салдата ў ролі ў 4, 7 і 9 абразох), Цэрах (селянін у 4 абразе) і Ржэцкая (маладзіца ў 4 абразе).

Пасьля „Каліноўскага“ шмат каму „Машэка“, меўшы такі посьпех прошлым сэзонам, паказаўся куды слабейшай п'есай па пакідаемаму ўражаньню. Ішоў „Машэка“ без асаблівых зьмен у параўнаньні з мінулым сэзонам. Замест выбыўшае са складу трупы гр. Новік Ганначку іграла новая артыстка Галіна. Чулася крыху нэрвовасьць у першым акце ў выкананьні першы раз артысткаю гэтай ролі, але ўжо ў 3 акце і асабліва ў 4-ым артыстка пачала раскрываць сабе, але нераскрытая роля ў гэтых мясцох ня дала выявіцца **здольнасьцям** Галіны. Надворныя данныя артысткі вельмі добры і астаецца пачакаць ролю, у якіх магла-б паказаць сябе здольная, на наш погляд, артыстка. Крыловіч вёў добра сваю ролю. Ржэцкая дала цэлую ігру ў 3 і 4 актах, тое, чаго мы ня мелі ў прайшоўшым сэзоне. Ільінскі даў таксама лепшага лясуна. Грыгоніс — ні лепш, ні горш!

Што варта адзначыць, гэта новую увэртуру к „Машэку“ і новую аркестроўку музыкі да п'есы, зробленых маладою здольнаю музыкал. сілаю з аркестру Дзярж. Тэатру гр. Маркевічам. Здольнасьць музыкі і мастацкая музыкальная выконваньне аматарскага аркесту былі выразны для кожнага, хто ўважна слухаў.

Т. Кулеша.

БІБЛІЯГРАФІЯ.

„Сялянская бібліатэка“. Выданьне Белтрэстдруку. 1923 г.

Белтрэстдрук пачаў выдаваць „сялянскую бібліатэку“—маленькія, папулярныя кніжачкі для сялян. Да гэтага часу ўжо выдадзены чатыры кніжкі:

№ 1. „Чыя вера праўдзівая і якi бог праўдзівы“—І. Сьцяпанава, 16 стр.

№ 2. „Конь“. Гутарка аб тым, як купляць і гадаваць коняў—Аграномa М. Кацаурава, 42 стр.

№ 3. „Парады цяжарным“—д-ра І. Цьвікевіча, 18 стр.

№ 4. „Аб таинстве святого причастия“—І. Сьцяпанава, 26 стр.

Кніжачкі выдрукаваны на добрай паперы, шрыфт—буйны, чытэльны. Вокладкі цьвёрдыя з пекнымі малюнкамі. Пераклады наогул досыць бойкія, аднак мейсцамі чуецца неапрацаванасьць, карэктура дзе-ні-дзе падгульвае.

Але, ня гледзячы на гэтыя дробныя недахваты, кніжачкі робяць вельмі прыемнае ўражаньне. Па свайму зьместу кніжкі вельмі ўдалыя — патрэбныя для сялянства. Мы пэўны, што апрача хатаў-чытальняў па вёсках яны знойдуць пачэснае мейсца ў кожнай сялянскай хаце.

Гэтым добрым пачынаньнем можна шчыра павіншаваць Белтрэстдрук. Такая сялянская бібліатэка даўно патрэбна. Спадзяемся, што праз які год „сялянская бібліатэка“ Белтрэстдруку вырасьце да некалькіх дзясяткаў нумароў і сваім зьместам будзе даваць практычныя адказы на ўсе штодзённыя запытаньні працоўнага сялянства і выпаўніць вялікае заданьне ў справе стварэньня новага быту, новай асьветы і адраджэньня беларускай культуры.

З. Б.

Юрыдычныя парады.

Падпішчыку з Пархвенаўскай гміны.

1) **Запытаньне.** На якой адлегласьці ад мяжы суседняе зямлі можна садзіць фруктовыя і др. дрэвы, ягадныя кусты і інш?.

Адказ. Кожны гаспадар на сваей зямлі, нават на самай мяжы мае права садзіць якія захоча дрэвы пры гэтых варунках: калі галіны ад фруктовых і іншых дрэў выходзяць на чужую зямлю, то гаспадар тое зямлі мае права карыстаць з фруктаў, якія растуць на гэтых галінах, а таксама патрабаваць іх зьнішчэньня, калі гэтыя галіны шкодзяць суседу, напрык.: калі выклікаюць гніцьцё даху на будынкіне, калі зацяняюць сад ці агарод і інш.

2) **Запытаньне.** Ці маюць права з гарэлачнага заводу пускаць у раку ўсялякі бруд і пясок; ў які суд і каго падаваць, калі завод у арэндзе?

Адказ. Ніхто не мае права, бо папершае-брудзіцца і мельчае рака, а падругое прападае рыба. Скаргу падаваць у міравы суд. Калі завод у арэдзе, то—арэндатара.

3) **Запытаньне.** У канцы 1921 г. я абвінавачаўся па 108 і 126 ст. К. К. Судзебны Сьледавацель выпусьціў мяне пад залог у 100.000 марак. Прыблізна праз год залог мне зьвярнулі праз паліцыю. Ці будзе разглядацца мая справа і да каго зьвярнуцца з гэтым?

Адказ. Павінны зьвярнуцца да Судзебнага Сьледавацеля, які вёў вашу справу. Ён адкажа, у якім палажэньні яна знаходзіцца.

Казлоўшчына. Коско.

Запытаньне. Ці можа быць зацьверджана Польскім Судом завяшчаньне, зробленае Натарыусам у Расеі ў часе бежанства?

Адказ. Кожнае завяшчаньне, зробленае ў часе бежанства, зацьвярджаецца Польскімі Судамі, калі завяшчацель памёр не пазьней году, бо завяшчаньне мае моц толькі адзін год ад дня сьмерці завяшчацеля.

Ахвяры на прэсовы фонд.

Ад гр. Б. Рагулі—2.000.000 п. м. ад гр. З. з Слоніма—1.500.000 п. м. ад гр. Г. з Латвіі — 10.000 лат. руб., ад гр. Х. з Філядэльфіі—5 даляраў; ад гр. М—скага з Чыкага—10 даляраў; ад грам. в. N. Валожын. пав. 10.500.000 п. м., ад гр. К—ча 5.000.000 польскіх марак.

Курс на грошы.

Варшава, 28-га Сьнежня.

(Афіцыяльна).

Даляры	6.360.000
Фунты штэрл.	27.400.000
Франкі франц.	320.500
Франкі швайц.	— —
Франкі бэльгійск.	— —
Ліры італьян.	— —
Польскі злоты	— —

Рэдактар-Выдавец М. Шыла.

Друкарня Левін і Сын. Вільня, Нямецкая 22.